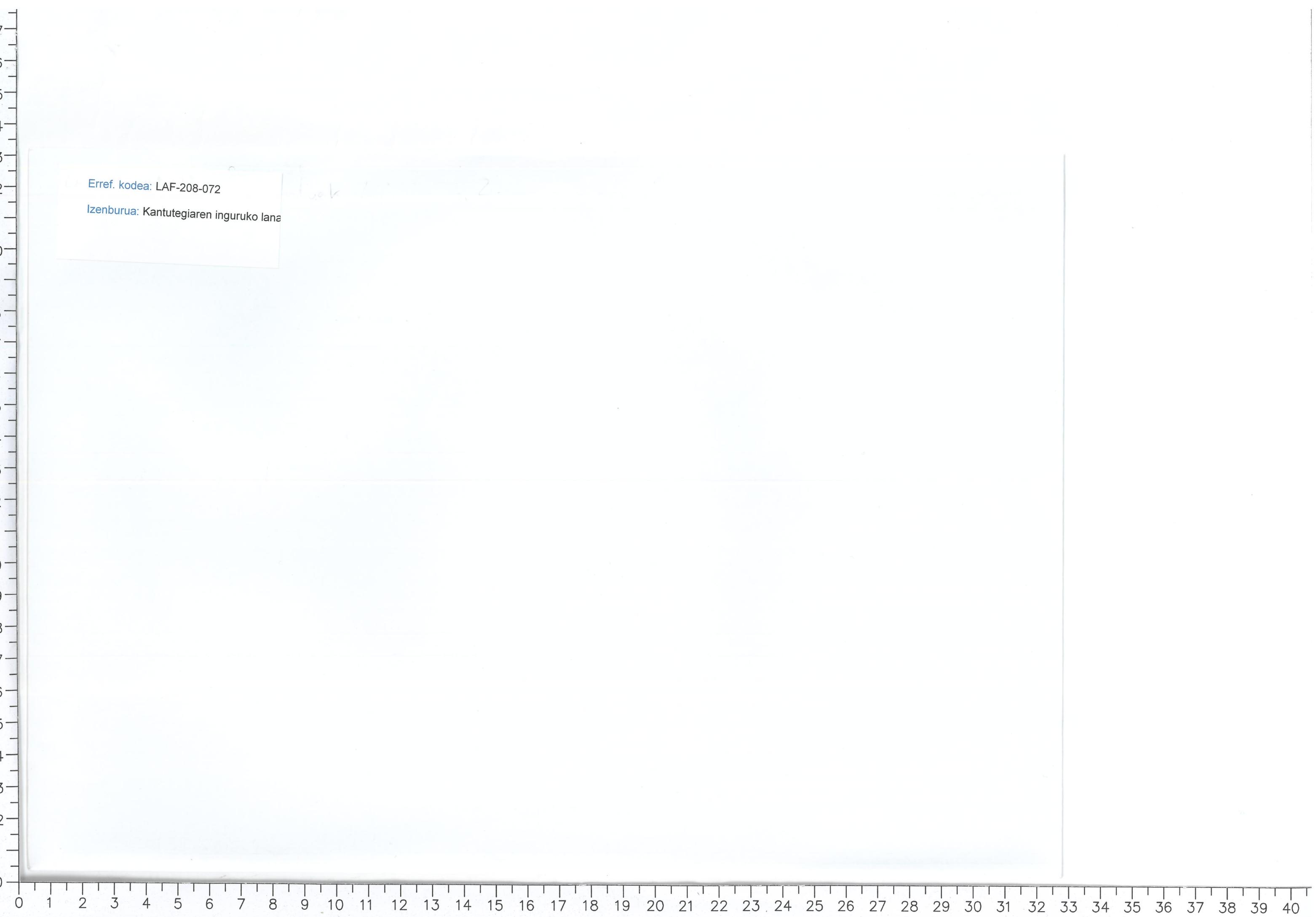

Erref. kodea: LAF-208-072

Izenburua: Kantutegiaren inguruko lana

1)

Jaunak eta anderiak,

Azkenik mintzatüko zitzaitzie ziberotar bat, Eta gogoeta zumbait egin badüt lan hau hunhartü beno lehen, ez nizalakoz ez müsizient edo müsikari bat, ez jakintsun bat, ziberotar bat bürhagertzia (nabarmen) hun zela pentsatü düt, Ziberoko seme baten uhuratzeko.

Éuskal Herria maite düzienek, badakit amodio berhezi bat ekarten düziela, gehienek bederen, gure "Lurralte berexiari", heiñ bat ezagützen düzien ber.

Gure "Lurralte berexia"-z, aitzineko aste batez, Zeruko Argian irakurtzen nüntian herroka (lerro) dithyranbiko zumbait. Mintzaldi hunen hastian aipatü nahi dütüt, ez Gipuzkoatik edo Bizkaiatik, edo beste probintzietatik jinik (etorriak) ziradenentako, bena heben diren ene anaie ziberotarentako, gure berexitarzuna balio handikua dela goguan har dezen, orhitüz haatik euskaldün egiten gütian berexitarzuna dela.

Huna hitz hoitarik:

"Zuberoko herri txiki haietan guzietan, azaltzen (esplikatzen) ez genakiketean zerbait dario denari.

... Ezin zaio euskalduni Orhiko menditik Larrañera begira (Larrañerat so) pausatü eta, ametsik ez egitea... Înun baino egiazkiago esan (erran) dezakegu euskaldunok Zuberoan: "hauxe da ene sorterria". Eta han, hau esateko behar gorririk sendi ez duena, Basaburuan eta Pettarrian bere burua arrotz atxematen duena, sinistuta egon (sinets), irakurle, hori ez da euskalduna."

Zibero huntako seme zen, Sallaberry ere, eta Ziberoko kulturari etxekia, bena berhezkeriarik gabe. Diala ehün urte argitarazi zian libürü balius huntan ^Xedireiten (edo aurkitzen) dögü Ziberoko ahaide (doñu) hanitz, bena ere Baxenabarreko eta Lapurdiko, bai eta Gernikako Arbola ere, hitzak bederen.

x eta orano gelia go
familian iñti
dükian paperetan,

Euskal Herriko müsikaren eboluzioa

Sallaberry-ren baliuaren behar den bezala pezatzeko, euskal-ahaiden biltzeke egin dian lanari bürüz, behar da jakin nuntik horra diren ahaide horik, zuiñ diren herrian berian (bertan) sortiak, eta zuiñ kanpotik jinak. Behar da ikusi zer müsika süertetarat tiratzen dien, ala euskaldunek badienez beren müsika, bere lege bereziekin, popülü beltzek edo Viet-Nam-tarrek ^{dien} bezala.

Galto horik ikertü dütie barnatik, ahal zien bezaiñ barnatik bederen, Charles Bordes eta Aita Donostiak - bi müsikari jakintsün handi -. Haien lanetarik erraiten ahal dügü, larri-larria bederen (grosso modo), zer izan den euskal-ahaideen eboluzioa.

Bi hitzez behar da beraz erran zer müsika lege edi-reiten (aurkitzen) den euskal ahaideetan.

Ezagützen dütüğün ahaide zaharrenak, 15-gn mendekuak (gizaldikuak) direla uste dügü. Ordian, eta 18-19-gn mentetara artino, itsas-alde huntan gehienik hedatürrik zen müsika, gregorianua. Hunen legiak llabür-llabürra: melodiarentako zortzi moda, bakotxak bere kòloria emaiten beiteio ~~Kahendiari~~; ritmo aldetik, 2 eta 3 denboratoko neurriak edo mesürak nahasteka.

18-gn mentetik hunarat sartzen da müsika modernua; hunen legiak: bi modo bakarrik, majora eta minora, koloria ahadiari emaiten diena. Ahaide bakotxian ber ritmua has eta ürhent, ~~bi~~ denboratakua edo hiruetakua.

Euskal-ahaideetan zer edireiten dügü ? Bi müsika hoitan izkiriba ditazken ahadiak, bena ere bi müsika horien legiak nahasten dütien kantoriak. Eta gehiago dena, euskaldunek badie beren kantatzeko manera. Ez dütie ahaide baten nota güziak, müsika baten legen arabera eman behar litzatekian goratarzünian emaiten, xüzen; edo dira goraxago, edo apalxago.

Huna etsenplü bat."Bazterretik bazterrialal" hasten den kantoria bildü die Charles Bordes eta aita Donostiak, bedera maneretara. Huna zer dion ahaide horrez aita Donostiak:

"La modalité, dans la chanson de Bordes, est mêlée: par sa tonique elle serait du 8ème mode,

3)

mais l'ambiance est en la (4ème mode) quarte-dominante de la tonique mi.

Mon chanteur, de son côté, la transformait en mode mineur moderne... Mais vers le milieu, mon chanteur dérivait au mode majeur. La chanson, en plus de ses variantes dans le même mode, avait complètement modifié sa modalité.

Eta ritmuaz beste bitxikeriarik erraiten dū. Huna kantore hori Chuburu-k kantatürik. Zihaurek jüyatüko düzie.

"Bazterretik bazterrialal"

Huna beste etsenplü bat: "Txorittua, nurat hua". Hau Sallaberry-ren libürian modo minorian izkiribatürik da. Bena euskaldünak modo hortako 3-gn, 6-gn eta 7-gn notak berheziki batian goraxago, bestian apalxago kantatzen düzie. Etxekopar-ek kantatüko deizie.

"Txorittua, nurat hua"

Sallaberry-k bildü kantoriak

Ikusten düzie etsenplü hoitarik eztela aisa euskalkantore baten ahaidiaren ~~xxxxxxxx~~ izkiribatzia. Eta behar dūgū goguan üken Sallaberry-k bere liburia hogei ~~untiak~~ ^{bizipidean} gabe argitarazirik ziala. Müsika ikasi zian, ez ofizio ~~et~~ eta bizipide baten egiteko, bena denboraren igaraiteko eta hortako gusta zialakoz. Ikasi zian beraz ordian haurer eta gazter erakasten ahal zen bezala: müsika modernua. Eta bere jakitatiarekin ari izan zen kantore biltzen.

Zer ahaide süerte edireiten dūgū arren haren libürian?

Lehenik aisa izkiribatzen ahal zütianak. Eta beraz kanpotik Euskal Herrian sartü ahaidiak. Ezen eztüğü uste üken behar euskaldünak ez dūtiela beren beitatik elki ahaidiak **haizik** maite.

Diala ehün urte, alde huntan bederen, Frantzian ~~espiritu~~ "romance" hoitarik hanitz kurri zen, eta arrakasta hanzia zien, eta die orano ere.

Berrogeita hamar bat ahaidetarik, 25-30-en altia frantses "romances" hoitarik dira. Bat entzünaraziko deiziet, Ziberuan egünko egünian ere ezagütienetarik: "Zü zira, zü, ekiaren paria". Amodiozko kantä bat da. Chuburu-k kantatüko deizie.

Bena hortarik landa berehala, Etchecopar-i galtatüko deiot: "Zü zira, zü, ekiaren pare". Ber sedimentien mintzarazteko, ikusiko düzie zer euskal-gozo barnagua edireiten dügün bigerren kantorian.

"Zü zira, zü, ekiaren paria"

"Zü zira, zü, ekiaren pare"

Bi kantore hoitarik, lehena Sallaberry-k ekarten dü, biggerrena ez. Bena euskal-ahaide zaharrak ere badütü libürü hunek. Hogeiez goiti kuntatü dügü. Zunbait haatik eztakigü sobera ahaide arrotzeten ala Euskal Herrikuetan klasatü behar dütüğün.

Bena segür gira "Txoriñuak kaloian" ahaide zaharra dela. Kantore horren müsika bi lekütan edireiten da Sallaberry-k beno lehen izkiribatürik: Pascal Lamazou-k "Chansons de Pyrénées" libürian, eta de la Villeheloi anderiak Sallaberry-k beno urte bat aitzinetik agerarazi zian libürian. "Cette chanson a un caractère étrange", dio Sallaberry-k. "Caractère étrange" segür müsika modernua baizik ikasi eztianarentako. Bena segür niz beste ahaiderik ere, hori bezain "étrange" baziala entzünik merkatü arratsetan, Mauleko ostatietan.

"Txoriñuak kaloian"

Horrek badü egiaz adesa aipatzen günian gregoriano kozia. Beste bat ere badü Sallaberry-k, ber gregoriano koziarekin: "Ixkerraren zamaria" pben ahaide zaharrak denboratako ritmo modernuan izkiribatürik. Eta ez die bi kantoreek egiterik batere; lehena sedimentüko kantore bat da, bestia trüfatzeeko kantore bat.

Beste Sallaberry-ren ahaide zaharrak müsika modernuan izkiribatürik dira. Bena ageri da üsian melodiatik kanpo den zerbait erakutsi nahi diala, nota txipi zunbait haborokin ezarriz; hori euskaldünen kantatzeko manera. Güziek ezagützen düzie "Adios, ene maitia"; ahaide arrotz bat da, eta Sallaberry-k dakar. "Agota"-ren kantoria ber ahaidian kantatzen da. Bena eztü Sallaberry-k ber manerala izkiribatü, ezpeitü "Agota"-ren ahaidia ber manerala entzün. Etchecopar-ek kantatüko deizie, eta ber denboran pentasatüko düzie "Adios, ene maitia"-ri;

Sallaberry-ren mereximentiak

Holako kasü handiarekin haiñbeste ahaide bildüz, eta haiñen gazterik, Sallaberry-ren mereximentiak ez dütügü aski goretsiko. Ez balü lan hori egin, zunbat ahaide balius orai galdurik, heltü bada. Ala beste nurbaitek bildüko zütian ?

Jadanik aipatü deiziet de la Villehelio anderia. Agerarazi zütian 12 ahaide, hoitan kantika bat (interesenta), zortziko bat "Ikusten duzu goizean"-en ahaidarekin, eta Ziberoko maxkaradetako marxa-ren sonia. Baratzen zaizkù bederatzü kantore. Bigez bestiak Sallaberry-ren libürian dira. Bazakiana ote de la Villehelio-k ere bildü zütiala zazpi kantore horik ? Eztügü erraiten ahal.

Horik dira:

- Txoriñua kaloian,
- Argia dela diozu,
- Iruten ari nuzu,
- Xarmagarri bat badit,
- Goizian goizik jeiki nündüzün,
(ahaide paregabia);

eta beste biga: "Argia dela diozu", bena ez Sallaberry-ren ber ahaidian, eta "Agota". Bena heben gaiza batek ez gütü apür estonatü: de la Villehelio-k "Agota" kantoriari ezarri deio Sallaberry-k Berreteretxen kantoriari emaiten deion ahaidia. Eta erran behar dügü ahaide hortan ez dügüla sekulan entzün Berreteretxen kantoria baizik. Aldiz, bai "Agota", bai Berreteretxen kantoria untsa ezagütürik dira, bena beti beren ahaide bereziekin emaiten dira. Huna Berreteretxen ahaide hunkigarria. Sallaberry-ri zor deiogü balinba orano herrian bizi izan dadien.

"Berreteretxen kantoria" (Chuburu)

Entzün düzien ahaide eder hori bezala, Sallaberry-k ez bazütian bildü, nun ediren egün:

Ahaiar zahar huntan,
Alageraz,
Atarratze jauregian,
Beñat Mardo,
Chori erresiñula, hots emak enekin,
Chori erresiñula üdan da kantari,
Egintto batez nindaguelarik,
Gaztetarzünak bainerabila,
Txorittua nurat hua,
Ixkerraren zamaria,
Jundane Extebe martirra,
Mendekoste pestetan

27
26
25
24
23
22
21
20
19
18
17
16
15
14
13
12
11
10
9
8
7
6
5
4
3
2
1
0

Ikazketako mandoa,
Mutil gaztia,
Oi laborari gaixoa,
Orai banuazü herriti,
Plañü niz bihotzetik,
Urzo lüma gris gaixua?

Eta eztütüt aipatzen, beharbada Euskal Herrian baizik
haboro kantatzen ez diren ahaide arrotzak:

Argizagiak zelütik,
Prima ejerra,
Ene izar maitia,
Andereño bat,
Ostiraletan duzu... eta abar.

Ikasbide bat

Zerk ekarri ziān Sallaberry egün haiñen gora altxatzen
düdürün lan horren egitera? Lan horren egitera, bai eta
familian ützi dütian paperen izkiribüz eta müsika notaz
betatzera?

Haren denboran, euskal kulturaren ikertzen hasten
ziren jakintsün zerbait. Haientzak berri gaztetik
bazakian, eta beste hanitzek bezala, Sallaberry-k ere
bere lan partia egin nahi izan dü balinba jakintsünen-
tako. Bere libürrian ezarri dütü kantoriak frantsesezko
ützülpenarekin. Bena badakigü ere edizione bat egin
ziala oso euskaraz. Hortarik ageri da Euskal Herriaren,
euskal kulturaren eta euskaldünen amodioz ari izan dela.

Haur nintzalarik, libürü hau Ziberoko etxe hanitxetan
bazen. Ezta erraiten ahal zer hedadüra üken dian. Huni
esker dügü hanitzek heynben, ezagütu euskal-izatiaren
argia.

Müsikaren aldetik holako lan baliusa egin dian lehen
gizona izan da Sallaberry, ipar alde huntan bederen.
Eta pentsa ez zela harentzat lan errexa. Orai bizi balitz,
oraiko magnetofona, zinta eta tresna amiragarriezin, zer
ez liro egin! Üduri zait etsenplü bat dela, eta euskal
kulturan sartzera kümitatzen gütila.

Anodiozko kantak

Lapurin, Baxenabarren eta Ziboron.

Aditzale adixkideak, agur !

Bilintx handiaren goreserat deitut gai tuzuelakotz, hemen gauden bi lapurtar hauiek benetan atsegin dugu, eta eskerrak diozkagu Donostia-Aurrezki-kutxari.

Erran gabea : Miguel Pelan Orozco jaunaren hitz goxoek barna hunkitu gai tuzte, baitakigu idazle bilbein horren liburuak daktaridoten onen zabala. Bilintx, ororen iritziz, euskar mai-te-kantari famatuena izan da, aipatu baititu ez bertzeen bihozleak, bainan ber-berenak, bere amodio gosegurriak sainkidea olhatuz, lotsarik gabe, halore urguri, bigun eta samurbera zegolarik.

Nahi ukon digute esku gure ipar-hazterretako amodiozko kantuen berri eman diezaznegan, haren ohoretan, nahiz ez diren naski Bilintx-en hein berrekosak, batzu herribetanagoak izanez, bertzeak bipertsuagoak. Gure aldetako bertulsulariek ez zuten, Elizamburuk salbu, ez Aguilera-ren, ez Heine-ren, ez Becker-en ozagutua miltorik. Ez ziren alabainan hiritarrak, baserri-tarrak bezik : eskola guti zuten, eta Café Oriental-eko lagun ikasialk ez ziren heien ostaatu arruntetarat jausten.

Laster ohartuko zarete bi gogo-moldeen arteko makurraz.

Kantua musikarik gabe, motz eta hotz legoke, bereziki hitza eta doinua elgarrekilako asmatuak izan direlarik. Poetek batu ekeiak ez litazke behin ere bereri behar. Nihaurek, neure boz kakolarekin, ez bainezken deus ere kanta, galde egin diot Roger Idiart jaun adixkideari laguntza poxi bat. Ugaria ardietsi di gu. Hari eskarrak pentsatzen dut ene hitzaldia ez dela motelegi izanen ; alderentziz ukaten di tuela berenaz eskas lituzken bizia eta alaitasuna.

Gogoeta lurri zenbait kaindroi

Aspaldiko errana da, berenaz kantua bihotzetik jalgitzen dela eta bihotzeten hedatzen. Izen ore, kantu gehienak amodiozkoak dira, mai tagunez gorets dezaten Jaungoikoa, aberria, itsaso, lurra, etxea, ala jendeen arteko atrikimendua.

Bainan egun, heien, jendeen arteko baizik ez dugu aipatuko, gizon-emazten artekoak bakarrik, ezkontzareko bidetakoak ; ezen, gure euskal kantu herrikoietan ezin surki di take Meleagro edo Sappho-ren oiharzunik. Oixtioen erran duguna : gaia mugatu digute Zibero, Baxenabarre eta Lapuriko abestietan. Badugu nahiola : alabainan, gure ipar-alde hortan, amodiozko kan tuak gaindizka badi tugu. Asko bildumetan aurki ditazke. Biltzale nasaientzak izan dira Francisque Michel, Sallaberry Maulekoa, Charles Bordes, Azkue, Donostia, Barbier, Dufau, Onaindia. Nihaur ere ari izan naiz bilatzen eta publikatzen. Bainan erran dezaket badela oraino multxo bat agertu graberik.

Abesti horiek molde hainitzetakoak di tugu. Ezen heien musika biziki.

desberdina da : (1).

- doinu zonbaitek erdi-aroiko usaina bolakarke ;
- bertze batzuek hauazzapigerren mendekoarena ;
- parrasta batek salatzen digate lehen eta bigarren erromantismo giroetako jendeen bihotz eria ;
- eta azkenean nola ez si tor, han hemenka, zenbait aire arrotz berrien kutsua ?

Hainbatzterreko melodi desberdinak, ez bertsuen eta ez neurti tzen egiturak ez dituzke elgarren idurik izan (2). Kondatu ditut 24 bertsu nota eta 16 neurtitz nota ; badiako ez nitzaien deneri ohartu.

Literatura-moduez gauza bera erranen dugu :

- zenbait kantu iru'n itxuran emanak dira ;
 - bertze asko bakar-hizketa moduan, alegia norbait bere buriaz bere buruzari mintzo ;
 - batzueten maitelea bere maiteari mintzatzen zai, hunen erantzunik gabe ;
 - gela neten elgar-hizketa dira gizon gaztearen eta neskatoaren artean, balotxa bertzearen zinesko amodiaoz segurtatu beharrez.
- Bixtan da maiateleen egoerak, sendimenduak eta erranak noiz nolakoak direla eta kantu batetik bertzetara arras alda ditazkela.

Argitasmak larri hoik eman ondoan, xeheki ikertuko dugu gure kantuen arabera zer den amodioa, mun pizten den, zerk hazten, nola mintzaten, zerk trabatzten, zerk hausten, nola ekontzarat helizen.

1. Zer da amodia?

Gure kantueten ez du fama onik bana-bertze. Batek dio (3) :

Amodios zoin den zoroa mundu guzisk bedalcí.

Bertze batek deitzen du "sukar melina" (4) :

Eri zu zu bihotzotik, erraiten dantzut bi hitzez :
Sukar malinek hartua nago, zu ez izan beldurrez ;
Otoi, otoi, zuk senda nezzu hil ez nadin xangrinez.

Asko maiatele aihenka ari dira, zozotuak bezala dabiltzala, amodia dela kausa, loa eta jana galdurik, beren maiatea beti gogoan (5) :

Egun oroz, goizstan, arratsetan,
Beti nago pena doloretan :
Ezin dezaket jan, ez eta ere edan,
Gaitz handi bat da ni baitan ;
Ez naitiske ni bizi gisa hunetan !

Eta huna bertze mitiko baten deiarar samina (6) :

Plamu niz 'bihotzetzik :
Gaitza zer ditudan ez dalcit,
Trixtezia batek hartutirk !
Baitztxe axolarrik,
Baitztxe errenediorik
Ene gaitza senda shal lironik ;
Ezta mindian bariorik, bat beizik
Kre gaitza zertarik den ezagutzen dinik :
Eta hura berantsetzirik
Bainago zti, gaixoa, trixterik !

2. Maitalek nun erdten
dituztze ezagutzak ?

"Si j'étais roi" opera-puska batetik hertua zuen Elissamburu-k (7).

Igande bat zen ikustean
Nik aingerua lehen aldikots :
Haren itxura bihotzean
Gerozrik hor dut eta betikots !
Meza zen ari aldarean,
Belauniko zen otoitzean.
Gero behatzaz zeruari
Agur eztu bet egin zuen
Aingeru bere leguari.
Ordurik maitatu nuen...

Badira, ehorzketa batzueta edo berdin hil-harrietan elger aurki tu
baitute (8) :

Bere aitaren hobি ondoan lore aldatzen ari zen ;
Errespetuici alde hartarat ixilta hurbildu nintzen ;
— Agur, Katixa, huna non noizbait bekarririk zaren aurkitzen :
Aspeldi danik une bihotzak zaitu kartsulti bilatzen.

Mai zago, lehen eleak merkatu, feiria, dantzera edo ezkontza batzuetan
geratzen dira :

Ortziraletan duzu Garuzen merkatu
Ene maite pollita han nuen kausitu. (9).

Bertze kantu batek dio (10) :

Mariluxen esteietan, biak mohain berean,
Jan-artetik elgarri so plantatu ginenean,
Sen tiu menda bat piztu zen kolpez gure artean.

Hirugarren batean hauke surki ditale :

Azken bestetan egin ni tuen izarraren ezagutzak. (11).

Askotan iturri inguruaren mutiko gaztek atxemaiten zitzuten emazte gaiak.

Orsei ura etxerat heldu zai.e. Huna neska batek kondatzen duen ixtorioaren
hastapena (12) :

Goizean goiz jeiltirik argia gaberik
Urera joan ninduzun pegarra hartarrik
Jaun xapeldun gazte bat jin zeautan ondotik
Heia nahi menetz urera leunik...

Erran behar dugu bertze buruz-bururik gerta zitakela. Ochartuko zireste
gure amodiozko kantuetan gauak bere llargi-izarekin leku handia bedaikala.
Alabainan hainitz gizon gauak maiz gauari amoros dabiltsa, neska
batzuen leihotearat harrixka botatzen, heien iratzartzeko eta heiekin
amultsuki mintzatzeko. Aslotan heien aitaren ixilik, bertze batzueten
nehorren beldurrik gabe.

Noiz behinika neska etxetik ateratzen da mitikoaren bidera, neskak
edaria elkartzen duela, mitikoak kokil edo bikiotxa. Mutiloa nimbait
zain dagoiarlak eta nesnak opor egiten, erraiten ohi da mitikoaren gatik
"Lastoa jan" duela, hotz, janari idiora. Behar da onidura hori ezagutu,
koba hunen ulertzeko (13) :

Ene bihotz gaixoa etontzera doa :
Ezin jasan dezaket berdako laidoa,
Maiteak jan-arazi baitzaaten Lastoa.
Bera dut dei toratzen, ez haren arnoa !

3. Zerk ditu neska-mitikoak

A/ Itxurak

Huna matiko beten ustean alaitz kantutua (14) :

Gizon gazteak ozicontzeako behar ditik lau gauza :
Lehen-lehenik iduria, alegera bihotza,
Dirus frango salolan eta bizitzeaz ez lotsa.
Horrietarik hiru beditut, Laugarrona dut falta.
Bai iduria bedut eta alegra bihotza :
Dirurik ez dut, beinen ordainez bizitzeaz ez lotsa !

Bitxi beda eie, euskal kantuetan xoilki haren "Ile horia" !

Gizon gaztek aldi zain aipu dute maitearen kampoko kanorea : goresten
haren begiak, begitarrea, ospainak, esku xuriak, boza, eztitasuna.
Bertzerik ez.

"Maria" deitu kantuan El issanbirru-k xehetasun gehiago badakarzi (15).
Nahiz ez duen Bilintx-ek bezalako omazte-pintura edo narratzi lutzerik.
Aztal biribil eta zango hortzia,
Eskuren betoko zango biltia,
Ttild-ttilda.
Golko bat aberatsa, lorden gerrria,
Ene begia :
Molaiko penpina den, horra Maria !

Mariak baratzera badu berea,
Udan eta neguan lorez betea

Birek' artea

Bere Loren artson endi-cordes,

Gaiko maitea,

Bera da politana, hango lorea !

Euskinldun bertsolariek nahiago izan dute erran bakarrik anderez
pollitak, ederrek, xamagarriak, maitegarriak, xuri-gorriak direla,
sinbolo zenbait eratzkitz : hegaztin, argizari eta lore.

Hegaztinetan sipatzenak dira : usoa, urzepala, arroketa, eperra,
anara, errexinoleta ;

Loretan : lilia, arrosa, julufrria ;

Zeruko argizarietan : izarra, iguzkia, ilargia.

Sinbolo horiek Chalo-k, Peillen-ek eta berezilago Haritschelharre-k
ikertu dituzte, xuxen berexi nahiz bekotxa zeri dagon (16).

Haritschelhar-ek berak bere dotorgorako liburu nausian hainbat horri-alde
handi bete ditu gai hortaz. Ez nitzalo hemen tiltez tiletz jarraitzen
abal, bitzaldia luzegi bailoakegi.

Haritschelhar. Zuhaitz aberats hortarkik huna bizpahiku aldaixa bakar.

Izarra zer da ? Segur arvi distirunt lilluregarri bat da, gau-llunbeen
erdian ; bainan han nimbait zero-zolan itzatua, urrun eta hotz. Izar-izena
badoako beraz neskatza eder xoregarriari, maite duen gizon gaztearen
aintzinean burgoi eta handius dagolarik, gibelkor eta etsiarri, hots,
ezin hurbildua, bere baitan hetsia.

Lorea, berri, landare atsegina, lurreen erroak egina, kolorez begien
xarmatzale, usairez bururat emaile, berenaz bil-errexa, num hesi batek
inguratzan ez duen, edo arrosa bezala elorriek gerizaten. Lorea beraz
ongi erraiten zaio maite pollit estiari, ez duen ber mutikoarekillako
heraberik erakusten, nahiz kasu zerbei tetan ai tamiek hurbildik zaintzen
dutene.

Hegaztin edo xorria, aldi, eskuren beteko izaitz bizi, bigun, beroa,
kantari alai eta hegaldari xamanta, hala beharrez bela txari edo ihiztariar
ibes egiten daldena. Itxura dozale ezin hobeki maite boz ezti, jite gurbil,
bihotz beratza, mai talearen saretarat bil dadin ala ez. Hegaztinetan,
oilandak itxuratzzen du gai zki ibili den neskatza (17) :

Olanda gaste moko fier bat gure herrian bedugu :

Hegalpetik lumetto bat gaixoak galdu ez balu,

Mundu hunetan ez zen izanen harentzat aski estimu.

Uso apal edo uso-tortoila aldi erraiten zaio neskatza, gizon gazteek
bere gisa uzten duneen balen-balerrrik bihotz-minez etsiturik :

Urtxkapalaren meltirra

Galditz geroztik lagina,

Trixte da beti ere bere bihotzetik :

Ezpeiti egindano maitatti bat beizik

Maitatti bat beizik. (18)

Errexifolak edo urretxindorrak, alderantzik, adi-arazten du ongi bururatzen den amodio osoa, maitasun zorionez betea (19).

Xori errexifolietak ederic kantatzen.

Bazter guziak ditu xoratzen.

Bard'arratsian

Sasi batian

Biga beziren :

Eder ziren

Xarmant ziren

Manera oroz

Eta elgarren hainitz sgrados.

Bat arra zazun eta bertzia emia.

Ez mirakulu parekatzea !

Han lehen ere

Dudarik gabe

Iknisi ez belu,

Arre hura

Ez zen joonen

Sasi hartara,

Emia ez belitz jin bid'erdira !

Eta orduan beren, nuntsu zen emia

Sasi handian barna sartua ?

Hor speindurrik

Ta lumaburik

Dere papoa

Kulturusta

Harroturrik

Jarri zinean,

Umez orroitu zen, ber'ohantzeen !

B/ Arrazoinalak

Gizon gazteak neitaren bilteko

zer arrazoia ateratzentz diou

Batek etxea du gogoan, eta etxokandere beten beharra, barneko lanen kudeatzeko eta familiari alai tasun berri beten ekartzeko :

Aitarik ez dut eta ana ere zahartu :

Norhai ten beharra ere etxien badugu ;

Zuk hala plazer bezindu, nahi zinduzket zu ;

Ene desira zer den cral badalua ! (20)

Bertze batek bere ontasunez egiten du espantu, heten truk neska erosia nahi balu bezala : aipatiko di ozka Ameriketarik ekarri omen di tuen ure, zilar, diamant saskitarek ; bere lurretan dauzkan zazpi eiherek ; nimbait eraiki di tuelako jauregi ederrak, eta aber.

Adibidez : (21)

Nik beditut mortuetan ardiak artzainarekin,
Itxasoan haurruntzi beren marifelekin,
Kataluñan haurr nando zilar monedarekin.

Askotan gizon gazteek deitoratzen du audi oak emaiten dion osasun
gaixtoa, eta mai tea otoizten du sendatzale bezala, urrikal dakion bere
ezin-bertze horten. Jadanik entzun ditugu aihen eta barber-galde horiek.

Zenbaitek itzul-mitzulirik gabe aiortzen dituzte beren gorputz-grifak :

Landa eder iratze :

Zu bezalako politetarik desir muke bi seme. (22)

Gutiz berka !

4. Amadioari airtatzen zaizkon trabak

Maitasuna nolazpait sorturik ere, aurici dezake bere bidean eragozpen
eta oztopo.

Frangotan burasoek 'beren heurra nahi dute norbaiteen genik urrundu,
odola edo arraza dela kantsa. Hori entzuten duen Agotaren kantuan. (23)

Atzo norbeit izen ditzi eue ai t' ametara,
Guk elkar nti te ditgila hauen abertitzera.

Urrunt-arestoz elkar garik fi te ditin lehia,

Eta extitian jnta kasta agoterekila.

Osagarria ere zenbaiteten estakuru ederra dute, gustuko ez dutenaren
baztertzeko :

Aitak di o semeari :

"Utzak, utzak, neska hori :
Zendako duk etxen hori beti delarik hain eri

Utzak, utzak neska hori, gostarik ere zer nahi." (24)

Maizago fortunaz dute sxola : (25)

Alaba, ago ixilik :

Ez dun Jakesen beharrik :

Sakelien ez din dirurik, ez irabaztelo lanik.

Nahi duna bizi barurik, pilda txarreez beztiturrik ?

Aitamek, kantuen arabere, zer nahi pentsatzen dute beren alaba
maite dutenaren genik berexteko.

Konparazione, herritik hastantzen dute. Iruna Arbona-ko neska batzen
bertsua : (26)

Aita jeloskora,
Zik alaba igorri.
Arauz ene ihesi

Komentu hartara !

Ar'eta ez shal da sartuiren segora :

Fede bedera tigti,
Alkarri eman titgi
Gaiza segira da !

Halere ez dira burraco guziak beren harren hain trabatzale agertzen.

Entzun ditzagun bi ana alaba elgar-hizketan : (28)

Ama, begira-sazu leihotik plazara :
Ni bezalakoriken plazan ba ote da ?
Lai, lai, lai, tra la ra la ra lai !

Begiak erne di tu, bi zangoak arin
Hainbertze dohainelcin ez naiz maitxurdin !

Muti.koen artean itzul-inguruak,
Gizon-geitzat baduzket dotzenan hameka.

Heldu den primaderan arroba xuri tan
Ederra izanen naiz mahain saindinetan.

- Haurra, shal bedaite, hala izan bedi :
Lehen gure aldi zen, orai zuen aldi.

Gure euskal kantuetan, amoroak elgarren artean naiz badi tuzte gora-beherak : hotz-aldisak eta bero-aldisak aldiztatzen saizte ; sendimendu goxoenen arteak, gazteak aise agertzen dira. idurilkorteu ; ez fida mai tearen ele ederreri ; ez sinetsi nahi, beinan halere kau egiten haren kontra entzun erran-merramendi ; hortik haserreak eta gero berriz balkeetzaek jos eta urra, urra eta jos.

Rz da harritzekorrik : gure kantu xaharrak sortu ziren ekontzaren haiduru, gizon-gaiak eta emazte-gaiak luzez egoiten ziren ekontzaren haiduru.

Kantu batek dio :

Juramentu eginik duela bortz urte,
Holakorik ez men zire ganik uste...

Bertze batek :

Zazpi urtez beti jarraiak zait ondotik,
Erreitien zue la : ez dit bertze maiterik.

Hirugarren batek :

Nik hitza atxildi dut zazpi urtez geroz
Erreztun huni beha egin ta gau oroz...

Bortz-zazpi urte hanixto da. Amanteen gauza frango pasa zitaken, eta elgar erasiateko parada hainitz. Iruna aharra ttipi bat :

- Prima ejerra,
Zrtan fidatirik,
Hanik begira
Oro trompaturik !
Ezia zironen erradazi bad al'ez ;
Desertiala banoa
Desertiala nigarrez urtzera !
- Desertiala jun nahi bazira,
Arren zoaza
Oi, bona berhala !
Etzitziala jin harzara ni gana
Bestela gojora
Dolitiren zaitzti, amoroa gaixua ! (29)

- Nitän etxenplu nahi dianak hartu
Ene maitirrak parverik ezpeiti
Xanagarri bat nik beinian mitatu

Fidatu,

Trumpatu...

Sekila Jagotzi ikusi ezpant !
- Mintzo zirede arrea gabetarik
Eztidala nik sur'audiorik
Zu beno lehenik banian besterik

Maiorik,

Fidelik,

Horrez ezterezitzit egiten ogenik.

Entzan dugun kantu hortan, bertze askotan bezala, leialtasuna, fideltasuna da bereziki aipu.

Fideltasuna ez dute frantsesek gure euskaldunek bezala ulertzen.
Frantsesek emazte ezkonduari galdegi-ten diote fidel egoitea, eta heien arrangura handia da ezkondu ondoan adarrak ez ukitoea. Gure herritarrek aldiz eman hitzari, amodio hitzari fidel egoitea neusatxka bati galdatzen diote.

Charpen hori lehentze aipatu duena da Peillon jauna, mila arrazoinekin.

Zonbait aldiz entzuten da neusatxa bere buruarekin ezbaian ari, bi gizonen artean batto hautatu beharrean : (30)

Ai, ei, ai, ei, ai, eta

han da dolorea !

Bi mai te thion-eta

etxolkin zuñta hauta :

Batek dizti txapela,

bestiak boneta.

Txapelkin hori ditzi

oi ene bihotza !

Bertze batzuetan mutikosik lehia gehiegi erakusten du, bere maiatearen ganik fogore katu batzu arrietsei nahi, eta aditzeren da errentsun : (31)

Hire abalkiak bedik bere malezia.

Uste ditika nizala herenegiñ sortia ?

Gaxki enplegatu ditik hik hire nihia

Eta ispiritia :

Ni nahi naiaranak

Elizatik landa tikenen dik esdia.

Bertze batek berdintsu dio : (32)

Diozun bezala maite bennua,
elizas fedu nezau ;
elizas fedu nezau eta gero zurea nukezu.

Kantuetan mutikoaren ganik jalgia titazkie maiatearen bortkatzeko mehatzu gozorrak ere, nahiz neskatzak bedatien nola deplanki ihardork,
Zer nahi den, eztabada amoros horietaz bertzerik gertatzen zitzaien
noiz behinca bibita edo buruz-buruen harrietarat, kantore zahar batek
salatuko digun bezala : (33)

- Mondialk bete belarrez, begi tarreak nigarrez :
Iar eginaz urriki durt, bainan probetxurikan ez !
Orai hemen nagozu sabeletik minez.

- Ene mai ti a, zer duzu ? Zerk holakatzen zaitu zu ?
Ez da denbora luzia zirela penetan sartu :
Plazeraren ondotik, desplazera duzu.
- Ogiak dira burutu, artoak ere jorratu.
Primaderen egin lana udazkenerat agertu :
Ene mai teftari... gerria Lodi tu.

Oraino gizon gazteek bere atasuna alortzen duelarik, paso... Bainan
ez bide da beti hala gertatzten Arrosa bulotaren kantuak salatzen di gunaz (34)

Arrosa bulota bat uztailean sorturik,
Igorri izan nion jaun hari goraintzi.
Landarea muela haren baratzetik ;
Otoi begira zezen nitaz orroiturik.
Uste izan baimon atsegin zukela
Bere landareetikan ulanik buketa,
Gibelat itzuli du, nahi ez zuela,
Landererik emanik orroi tzon ez dela.
Lili ederra, ongi etorri zarela !
Nik ez zai tut utziko jaun haren bezala,
Freskorik bei hasiko nere bularream,
Deitzen zaitudalarik haren izanean.

5. Ansarkoriat

Ohartu zirezte zoin pollid adi-arazten diren gauza horiek oro, urrundik
bezala, hitz-erdila. Maitalen arteko Linburikeriak ez dira ardureneen xeheki
aipatzen, salbu-eta laidozko edo trufazko kanta batzuetan, tobera-munstra
eta holako nausa-bideen karietara. Etxahun Barkoxe-ren obretan kausi
ditazke zenbat tzu : orduan ere sinbolo batzuez erdi-estaliak daude
ahalgeizunek, arreina, aingira, hegazterren-isata, hegalkoeko luma
aipatzen direlarik. Gehienetan zirtoen jeinu jostagarriak haizatzem
bezala ditu esondatu zarpailkeriak, hego xuriak hedoi beltza ohiltzen
duen bezala.

Nork ez du ezagutzen Etxahun zeharraren lumatik ateria den Maria Solt
eta Kastero-ren ipuna ? (35)

Maria Solt ota Kastero,
Bi amoros zahar bero,
Hirur-hogoi-hamarna urtetan hartu die amorio
Kastero jelostu geno, Maria Solt ezari kanpo.
Maria Solt dua nigarrez
Izorra dela beldurrez
Barnets-Bordalo anderrak kontsolatit du elez :
Emezte zeharrak illupi agitzen eztela ez.

Maria Solt-ek arrapostu :

- Santa Elizabet batzatu :
Saintu zahar bateganik ikuspri agitu ditzu ;
Kastero ere beda saintu, hala nizan beldir nitzu.

- Kastero ez ditzi saintu,
Sobora burianti ditzi
Elizalat juan eta tahorran egoiten ditzi
Kastero dena gatik saintu, Maria Solt, antzu zira zi.

Horrek ez du erran nahi ez dela euskoraz surkitzen shal, kontu gizen gordina gorrik. Egungo eguneen shantziveak dira. Lehen, bakar batzu beziren Frantziako kezernetan usatu kontore zilindtaritx gutti edo esici aldatuak. Ez dut uste behin ere publikatuak izan diren. Puntseen, ez zuten nerezi ere, une gus tuko.

Ezagutuena zen Baxenabarreko xoko batzuetan hitz hauiekin hasten zena : "Zer ari zira, amaso, hola beti guri so ?" Kondatzen zuen nola atso baten baratzean eta haren leioho-pean bi neska-mutilko parekatzen ziren : bertsuetan ez zen poesia izpiritik. Ez dut haren kopiarrik atrizki. Halere, ez baita hemen umerik, etxeenplu gisa. Ogi-egile andere batzen kon trako bertsu batzu irakurrikо deaukituet, bericondu galdeginez heien ozarioria gatik. (36)

Bolanjera edo andere oltina

Guti sostarik bildurik, sosak baditu olcinak :
Badi tu, ai torru daizkit, ez du lotasrik kokinak.
- Diru hoik mundik di tatzu, andere tan xarmantena ?
- Meraren moltsa joritik, usu heldu baita hunat.
Soldado ergelak ere jin dira labe hantara.
Bainan gerlariak baino nahiaago dut jaun mera.
Jaunxilek ele pollitez nahi ninduten xoratu ;
Ele polli tek ez daudet bibotiza nehoiz hunki tu.
Fraile bat ere jin zautan lili buketa eskuan,
Bainan loez aozteko ez nintzen sortu manduan.
- Ni, anderea, ez nuz ez jaun mera, ez soldado,
Ez jaunto, ez eta fraile, bainan xoillidi okin bero.
- Anderrea, jitez nizu Jende amorozen okin...
- Erran duzu "olkin bero" : zer diou hitz horrelkin ?
Nola ofizio horten dermazu zure lana ?
- Lagun har benidezazu, artoski orra nezake
Zure labore maitea, segur kontent baitzintzake.
Gauaz ere hor nindaille beti zare zerbitzuenko,
Iabe haga esku-pean behar orduz labatzeko.
Zuk bederen badakiztu ozarci azi-arazton
Bne berriute flakotik zor dazun igurikatzen.
Halere nahiago dutene betiko jaun mera,
Ixil-ixila bitxiki nola ni diruz ohora.

Horra nola bolanjertsa asetzan zaikan ohorez
Okastaturik nitzaio kolpez itzuli bizkarrez !

Ihizi onak biak ere !

6. Despegidak

Hori ek hola, kantu haintzotan ikusten dira maiteak, elgar ezin adi tuz,
elgarretarik berexten, nigarra begin edo hasarrez. Huna nola Milafrangako
neska batek despegitzea duen bere ohiko gizon gaia : (38)

Arrosak eder botia, edorrago du lorea :

Lehen bertzotan ibili-eta, orai niri gortea ?

Zoskit begien bixtak, parabolez betia !

Holakoetan, neska belinbeda baztertu, herraz eta gorrotoz urrunten da,
mendekatzeko xedearekin, mitikoari Lore pozindatuak igorri behar badiozka
ere. Gizona bidalia izan beda, zembait aldiz lehen egune tan mindurik dago,
hiltzerat ari dela iduri.

Bainan gizon gehink ez dute burua galtzen, ez eta mai te izanaren
alderako malezia handirik arixiki tzen.

Arrunzarrak kantatzen zuen : (39)

Amodioa zoin den zoroa mundu guziak bedaki ;
Nik mai testo bat izaki-eta, bertze batek eranaki

Zainko mai teak serra dezala enekin baino hobeki !

Hori da hori, karitatea !

7. Ezkontza

Beharrrik, ez dira amodio guziak hausten, ez itzaltzen. Gehienak
ezkontzarat hel txen dira, lege den bezala.

Bainan gazteak ezkonduz gerostik, gure euskal kontuek ez dute gehiago
heien amodia guti beizik alpatzen

Izai tekotz, eztaietan errespetu handirekin kantari on batek jain-andere
esposak goresten ditu, Ohitz, Ligueix edo Etzahun Irukoaren bertsu
famatu batzuez.

Rune ziberon maizentik emaiten di ren kobletarik zenbait : (37)

Oihan beltxian ziften eder den osto berdia jeikitien :
Han entzun dititt egun goizian txoriak kantuz erraiten,

Bi bihotz gezte amodiak egun ditilla juntatzen :

Boztariotan sartu niz eta orai hasten niz kantatzen.

Espus-espuser, ororen partez, uhure eta gorain tzi :
Egutx dirrien amodius bizi zideno ez utzi !

Nahigabetan parte har eta plazerek ez berantetsi :
Irus izate ederrenian nahi ditgi ziten bizi.

Espus janari ele bat bera, birlan dezen eduki :
Lagintxo horri amodiuz beti bihotza eraiki ;
Zaharreguer uhure eta haien abiser jarraiici,
Pamillako beke hun baten gozatzeko alkarreki.

Espusa gazte baten erialan zuñi ejer den erraztina !

Harek beitio mutil gaztier : "Bizietaela ingana :
"Senar hun baten edireiteko egunaren dit fortuna,
"Hari emanik bilotza oso, bai eta gaztetarzina."

Basque-herrian, oro tan bezala, badira ezkontza hautak, bertze batzu
onak edo bederen jasangarriak. Bertulariek bekeen uzten ohi di tute.

Hargatik, familietan zerbait eskadala gertatzen zelarik, lehenago
koblak aterratzen zituzten.

Adibidez, itsusi zaikaten gure arbasoek, etxeeko nausia, etxeeko undereak
geizki erabiltzea.

Berrondon holako zerbitz pesatu zateken duela ehun bat urte, ezen bertsu
hau gelditu da orduz geroztik :

Berrondonko anderia emezteci zilarra :

Kraxturatik bedorana beldur gabe senarra.

Jats-ukaldika berrotzen dio, hotz ez dadien bizkarra !

Etxe hortan sartzen zaio oiloari oilarra. (40)

Ez nuke deusestan hitzaldi hau bukatu nahi familia dohakabe baten
orroitzapenarekin. Hobe dugu Garazioko senar dohatsu baten bozikarioa
elgarrekin entzutea, opatzu Basque-herriko bihotz guzietan, mai tasunari
esker, bizi dadin bekozko alegrantzia oso bat. (41)

Ike andrea, andre ttipia

Bainan emazte garbia :

Xoriak sasiar

Erre kontatzian

Bozikariotan da

Ai ene andre ttipi-ttipia

Gu guzi en 1guzkia !

Jaun andere aditzaleak, erranak erran, eta gaizki erranak berikatu.

Gau on !

P. LAPIÑE.

OHARRAK

- (1) MADINA, De Musica vasca, p. 88.
(2) HARITSCHELHAR, Le poète souletin Pierre Topet-Etchahun, 2ème partie,
pp. 379 - 388 ; 414 - 507.
(3) K.K.K. (Kantu, Kanta, Khantore) p. 71.
(4) K.K.K. p. 66.
(5) K.K.K. p. 82.
(6) K.K.K. p. 112.
(7) Kanatz, Cahier.
(8) Cahier manuscrit de St-Palais, p. 22.
(9) K.K.K. p. 203.
(10) Cahier de St-Palais, p. 15.
(11) K.K.K. p. 71.
(12) K.K.K. p. 88.
(13) Cahier de St-Palais, p. 18.
(14) K.K.K. p. 181.
(15) Las cien mejores poesias de Amor, de Onaindia, p. 94.
(16) CHAHO, Biarritz entre les Pyrénées et l'Océan (1855), 2me vol.
pp. 188 - 189 ; PELLIN, dans "Gure Herria" 1962, pp. 74 - 90 ;
HARITSCHELHAR, Le poète souletin Pierre Topet-Etchahun, pp.
279 - 294.
(17) K.K.K. p. 201.
(18) K.K.K. p. 74.
(19) K.K.K. p. 58.
(20) K.K.K. p. 68.
(21) Flor de canciones vascas, p. 101.
(22) Las cien mejores poesias de Amor, de Onaindia, p. 40.
(23) SALLABERRY, p. 119.
(24) Cahier de Sare, p. 26.
(25) Cahier de Sare, p. 29.
(26) Cahier de Sare, p. 32.
(27) K.K.K. p. 102.
(28) K.K.K. p. 69.
(29) K.K.K. p. 114.
(30) K.K.K. p. 121.
(31) K.K.K. p. 109.
(32) K.K.K. p. 120.
(33) K.K.K. p. 105.
(34) K.K.K. p. 76.
(35) Las cien mejores poesias de Amor, de Onaindia, p. 70.
(36) Cahier fin du XIXe siècle, p. 29.
(37) Copie d'Etxaimur-Iruri.
(38) K.K.K. p. 66.
(39) K.K.K. p. 71.
(40) Cahier de Sare, p. 44.
(41) K.K.K. p. 83.

Bibliographie

- Fr. MICHEL, *Le Pays Basque*, F., Didot, 1857.
J.-B.-D. SALLABERRY, *Chants populaires du Pays Basque*, Bayonne, 1870.
Ch. BORDES, *La masque populaire des Basques*, in *La Tradition en Pays Basque*, Paris, 1899.
J. de JAURGAIN, *Quelques légendes poétiques du Pays de Soule*, ibidem, 1899.
R.M. de AZKUE, *Cancionero popular vasco*, 1922.
P. DONOSTIA, *Baskal Eres-sorla*, 1921.
Collection "GURE HERRIA" (Barbier-Dufau-Donostia) 1921 et sq.
R. GALIOP, *Vingt-cinq chansons populaires d'Eskual-herria*, Bayonne, 1928.
P. LAFITTE, *Kantuz*, 1940 ; *Erregilean*, 1942.
P. LAFITTE et P. ETCHENIDY, *Kantuz noté*, Bayonne, 1946.
L. DASSANCE et P. LAFITTE, *Kantu, Kanta, Khantore*, Bayonne, 1967.
D. PEILLÉ, revue "Gure Herrria" 1962, pp. 74-90 "Amadiozko Baratzetan".
J. HARTSCHEKAR, *Le poète souletin Pierre Topet-Etchahun (1786-1862)*, Contribution à l'étude de la poésie populaire basque du XIXe siècle, Bayonne, 1969.
P. JORGE de RIEU, *Flor de Canciones populares vascos*, Buenos-Aires, 1948.
F. de MADINA, *La Música vasca, con conferencia del Padre Donostia, Como canta el vasco*, Buenos-Aires, 1943.
CAHIER manuscrit de SARE (1918).
CAHIER sans date (fin XIXe siècle).
Santiago de OÑAINDA, *Las cien mejores poesías de Amor de la Lengua Vasca*, 1975.

Amo di oza kantuk
Bidasoa haraniala

Amadiozko Kantuak

Bideratz karaindian

1) Aintzin-solasa = Bilintxe maita kantuak

2) Gogorta lanzenbarr goringizki

3) Amadioa zeren

4) Maitaleak nun egiten dituzten ezagutza

Zehi dituen maitaleak elgan ganatz

5) a) Iturak

6) b) Berize anazoiak

¶ Ostekoak

Ausarkeraak kantuetaan

Despegidak

Ezkoniza

8) Gore lanaren mugak, aldarbarrak, dorruak,
bertsu-neurrizen egiturak, literaturu-moduak

9.) Amadioa gauak sukar

9) dagon, hilkarrak, mehukar, egiaz, jolietx, gom
belebam

10) Lan gaizak multikomak
emostearren hanoreak, nola aipatzuden, simboluak
izar-lore-hegazkin

11) Anazoiak: abea, ontasun, usagun, olatua

lehamen

27
26
25
24
23
22
21
20
19
18
17
16
15
14
13
12
11
10
9
8
7
6
5
4
3
2
1
0

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40

20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40

z. Urkunden; *batzaz adol arra - brown tree*,

dim aban, aitamien debetnah, amoren artekia

holz - aldeolah e.d. leiod - ezah + dudu - muduk,

mutrikian ansantzak; han uhuna gugliamis;

aibatzen uhalzearri

Ausankuen loidoak zu eten foziazku

Kantakua

Dessigidaik baten ondoreneak

Ez hontz.. Ez leioleak Kantak - Ez hontzak

eskondaleen zigortzak zu Kantak, ez hontza nentzen

dohabien batzen bogkarazi. Kanta.

1

Aitzale aditzideak, agur!

Bilintx handiaren goretiketan deitua gaituzuetakoitz,
hemen gauden bi lapurtar hauiek benetan alzegin
dugu, eta eskerrik diogagu Donostia-Aurrezki-hantari.

Erron gabea: Miguel Pelay Orozco jaunaren hitz
gozoek barna hanhilu gaituzte, berrikusgarri idazle
bihantzen liburuen daskarrioten omen zabalak.]

Bilintx, ororen irtziz, euskal maitse-hantari
famatuena izan da, aipatu baititu ez berzleen
bihozkudak, baean ber-berenak, + bere amadio
gose-egarririk saminhi oihuhatz, inarrak gabe,
halere urguri, bigun eta samurbera zegolarik.

Nahiukain oigute estaldu gure ipar-baztenetako
amadiozko hantuen berri eman diezazuegun, haren
ohoretan, nahiz ez diren nashi Bilintx-en hein
berrikusak, batzu herabetsnagoak izanez, berzikak
liperatsnagoak. Gure aldetaiko bertsolariak ez

Elzanturri salbu! zuten! ez Aquilera-ren, ez Heine-ren, ez Becker-en
ezagutza mihorrik. Ez ziren alabainoan hiriztarrak,
karabas baserritarraok baizik : estuola guli zuten,
eta Cafe Oriental-eko lagun ihasiak ez ziren
heien ostatu arruntelaratz jansten.

1 (bis)

Laster ohantullo zarete bi gogo-moldoen arteko
mahanaz.

Kanta musikariak gabe, motz eta holz legoak,
berenki hitza eta doinua elgarezkoak asmatuak izan
dizelarik. Poetek batu eheiaz ez litazkie behin ere
bereri behar. Nihaurek, neurri hori kahotarekin,
ez bainezahen deus ere kanta, galde egin diut
Rugen soliant jaun adiskideari laguntza porti bat.
Uganak erdietsi digu. Hari esterakoak pertsonaz
dutene hitzaldia ez dela motegi izanen;
alderantziz ukonen dituela berenaz eskas lituzken
bizio eta alaitasuna.

Gogoeta larrizentzat gaingizohi

Hspaldiko errana da, berenaz hantua bihotzetik jalgizten dela eta bihotzera hedatzen. Izen ere, hantu gehienak amodioguak dira, maitagunez gorets dezaten gaungoikoa, aberria, itsasoa, tura, etxea, ala jendeen arteko atrizimendua.

Bainan egun, hemen, jendeen arteko horzuk ez dugu oipatu, gizon-emazten arteko bahanik, ezkontzarako bidetakoak; ezen, gure euskal hantu herrikietan egin aurki ditake Meleagro edo Sappho-zen oharzunak.

Otxion erran duguna: gaia mugatu digute Zibero, Bazenabarre eta Lapurdiko abestiak. Bainan nahikoa: alabairuen, gure ipar-oleko hortan, amodiogu hantua gaindizka baditugu. Asho bilainmetan aurki ditzake. Biltzale naserienak izan dira Francisque Michel, Sallaberry Moulléakoa, Charles Burdet, Azkue, Donostia, Baskier, Zufau, Onaindia. Nihauz ere arriean nazk bilatzen eta publikatzen. Bainan erran dezakete badela oraino moltrako bat agertu gabeik.

Abesti horiek mulde hainitzetakoak ditugu. Ezen heien musika biziak desberdinak da:

- doinu zenbaitek erdi-aroeko usaina badahankete;
- berizte batzuek hamazazpiaren mendekuarena;

2 bil

- poesia batek salatzen digute lehen eta bigarren erromantismo' giroetako jendeen bihotz era;
- eta azkenean nola ez aitor, han hemenhau, zenbait aire arroitz berrien hutsua?

Hainbatze metodo desberdinak, ^{ez} bertsoen eta ez newkitzen egiturak ez ditazte elgarren idariak ⁽²⁾ izan =
Hondatun ditut 24 bertso mota eta 16 newkitz mota;
baodatzea ez nitzaren deneri ohartu.

Literatura - moduez gauza bere erroaren dugu:

- zenbait kantu ipuin itxuran emanak dira;
- berze asko bahar-hizketa moduan, alegia norberak bere barneaz bere barne mintzo;
- batzuetan maitaleak bere maiteari mintzatzen zioio,
hunen erantzunek gabe;
- gehienetan elgo-hizketa dira gizon gaztearen
eta neskaitaren artean, bakoitza berzetaoren zinezko
amodioaz segurtatu beharreko.

Bikotan da maitaleen egoerak, sendimenduak
eta erronak noiz nolakoaak direla eta kantu
tabetik berzetaera aras alda ditugela.

3

Argitasun lari hoih eman ondoan, xehetik ikerlako
dugu gure kantzen araberaz zer den amodiaa, nun pisten
den, zerik hazten, nota mintzatzen, zerik tratatzan, zerik
hausten, nota ezkutuzgarat heltzen.

1. Zer da amodiaa?

Gure kantuetan ez da fame onik bana. Bertze:
Batek dio: ⁽³⁾

Amodioa guin den zurua mundu guziaz hadahi,

Bertze batek deitzten du " sukar malina" ⁽⁴⁾

Eri nazu bihotzelik, eraiten dantzuk bi hitzez:

Sukar malinak hartua nagu, zu ez izañan eldurritz;

Otor, oloi, zuh zenda nezazu hil ez nadin rangrinez.

Aho maitale aukentxa ari dira, gogoztuak bezalor
dabillzala, amodiaa dela Kausa, loa eta jana
baian, maitean beti gogozan: ⁽⁵⁾

Egun orez, guizetan, arratzetan,

Beti nago pena doleretan:

Ezin dezahet jan, ez eta ere edan,

Ez dabit zer dudan:

goritz handi bat dar ni baitan:

Ez nachete ni bizi gisa hunetan!

Eta huna bertze mutillo baten deradur samina: ⁽⁶⁾

Planu niz bihotzetik :

Gaitzazet dudan ez dahiak,

Trixtegia batet hartunak!

Enüe aholarik,

Balitz enremediorik

Ene gaitza senda ahal dirienak ;

Estar mündian barberik, bat leizik

Ene gaitza zeriarik den ezagutzen dianak :

Eta hura berantetsrik

Baniragozü, gaixoa, trixterik!

2 Maitalek nun egiten

dituzle ezagutza?

Mutiko batet aritzten du elizan oharatu

zaiola neskakta bat : musika "Si j'ebais roi"

opera-puska batetik hartua zuen Elissamburuak.

Igande bat zen ikustean

Nik aingurra lehen aldihotz :

Itaren itxura bihotzean

geroztik hor dute eta behotz!

Mega zen ari aldonoren,

Belaunoko zen otoitzean.

Gero behatuz zenuari

Agora egi bat egin zuen

Hingeru bere lagunari

Orodatik martatu nuen ...

Ba dira, ehorzaketa batzuetan edo berdin
hil horrietan elgor aurkitu dute:

Bere oitzaren hobi ondoan lori aldatzen orizan;
Errespetuhi alde hartarako ikikha hurbildu nintzen;
- Agur, Itxita, huna non ^{norbera} bahanik garen aurkitzen;
Aipaldi dantz ene bihotzak zaitu hartsuki bilatzen.

Maizago, lehen etxal merkatu, feria, dansa
edo ezkontza batzuetan gertatzen dira:

Ortzinaleton duzu Garruzen merkatu
ene maite pollita han nuen hausitu (9)

Bertsio kantu batetik oso i

Mari luxen ezkerietan, biots mahain berean,
Izan arteletik elgarriso plantatu ginenzan,
Sentimendu bat piztu zen halpez gure arlean.

Hiruganea katean hauke aurki duteke:

Azken bestetan egin nituen izarraren egagutak. (11)

Akotan ikumi ingurueta mukitu gaztek
atzemaitien zituzten emazte gaiak! Huna neska
tatek hondatzen duen isturioaren hastapena:

Gorzean guiz peribirik argia gabekik

Uxera joan nindugun pegana hanturik

yaun xapeladun gaizto bat jin zauntan ondotik

Heia nahi nuenetz uxera lagunik...

Oraira etxerat
helauzaie.

Erran behar dugu bertze buruz-bururik
gerta zitakela. Ohartuko zirezte gure
amodiozko kontuetan gauah bere itzangi-izanetik
leku handia badaukala.

Ahalainen hainitz gizon gazte maiatz
gauah gauari
~~amoros~~ amoros dabilizga, nesha batzuen
lehoekaratz hanixka botatzen, heien iratzatzeko
eta heiekin amuetuhi mintzatzeko. Askotan
heien aitamen etxilik, bertze batzuetan nerozen
beldurrik gabe.

Noriz behinha nesha etxetik ateratzen da
matikoaren biotera, neshak edaria ehartzen
duela, matikoak ^{Kohilado} bixkotxa. Matikoa
^{Bain} nuntziat ~~dago~~ dago larruk eta neshak opor
egiten, erraiten ohi da matikoaren galik
a lastoa jan" duela, hots, janari idorna.
Behar da ohidura hori ezagatu, kutta hunen⁽¹³⁾
ulerizteko :

Ene bihotz gaixoa etentzera doce :
Ezin jasan dezahet bardako laidoa,
Maiteak jan. arazi batzuetan lastoa.
Bera dnt deitoratzen, ez haren arnoa!

a) Itxurak

3 Zerh ditu neska-mutikoak

elgan - ganatzen?

7

Huna mutiko batetan ustea alarhi kantatua:

Gizon gazleak ezhontzeho behar ditik lan gauza:

Lehen lehenik iduria, alegera bihotza.

Oina frango saheland eta bizi-geaz ez lotxa.

Horietarrik hiru baditut, laugarronak dat falta

Bai iduria badut eta alegera bihotza;

Sinurik ez dat, barnan ordarnez bizi-geaz ez lotxa!

Bixtri bada eie, eustal hantuetan ez dute neskak

aipatzen mutikoaren ixturazik, hiru hantuetan

zurki haren "ile horia"!

Gizon gazteak addiz maiatz aipu dute

maitearen hanpoko hanoria : guresten haren

begiak, begitarrea, ezpaina, esku xuriak,

biza, ezkitasuna. Bertzerik ez.

"Maria" deritu hantuan Elissamburu-n

zehetasun gehiago badakarazi. ⁽¹⁵⁾ Nahiz ez duen

Bilintx-en uztalako emazte-nintura edo manazki lugeric.

Aztal tiribil eta zangar hertsia,

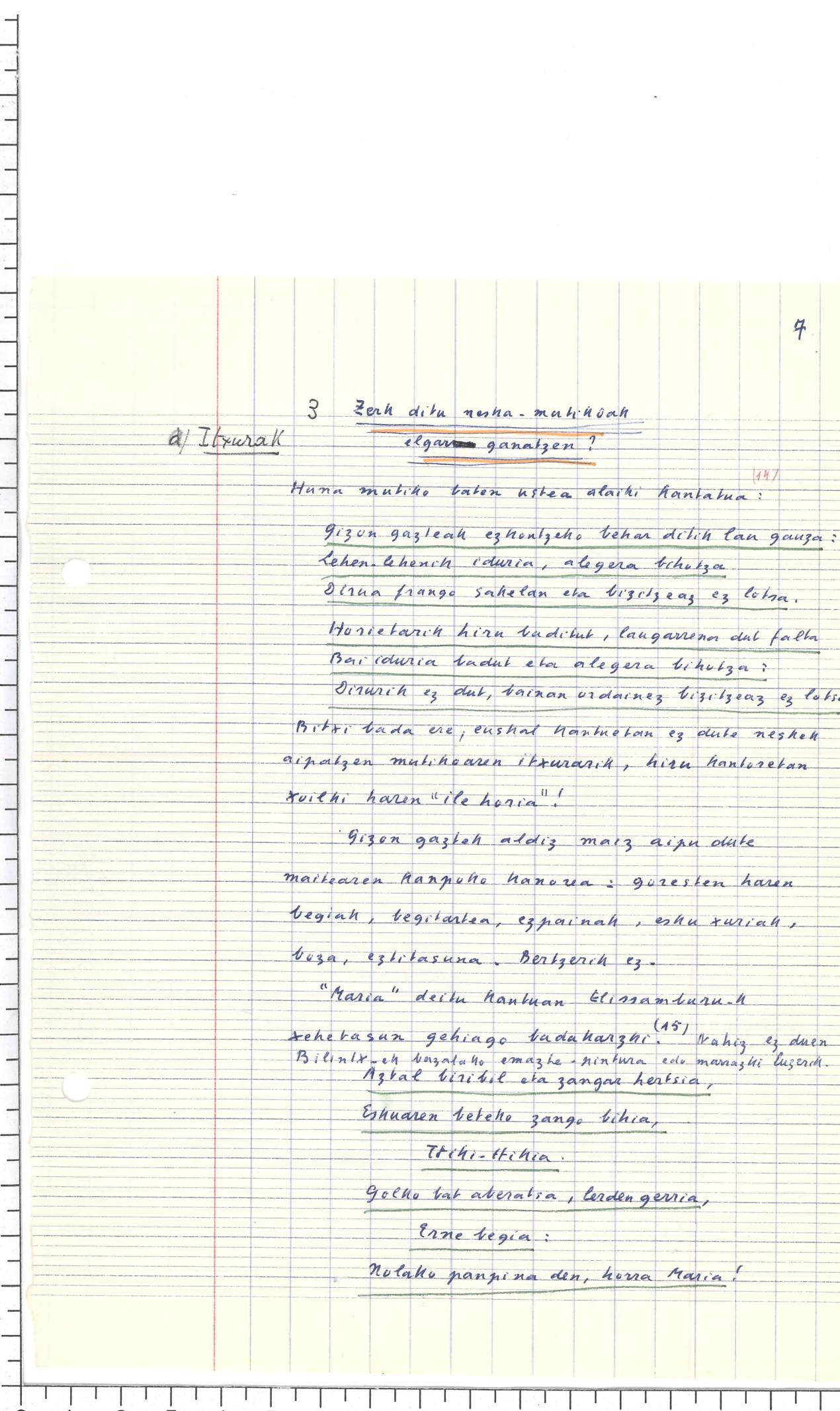
Eshuaren beteko zango bibia,

Ttiki-ttikia.

Gelku bat aberatsa, lorden gerria,

Erne begia :

Nolaku panpina den, horra Maria!

Mariah karatzean badu berea,
Udan eta neguan torez batea
enek' artea.

Bere loren arkean endi gordin,
Garto maitea,

Beko da pollitena, hango lorea!

Euskoaldun berbilarietan nahiago izan dute
 erran bakanak anderez pollitak, ederrak,
tarmagarrak, martagarrak, suri-garrak
 direla, simbolo gentzat eratzikiz : hegaztin,
 argizari:
Mugia eta loze.

Hegaztinetan aipatuenean dira : usoa, urzapaloa,
 arrohetar, epera, ainara, errexinoleta ;
 loretan : lilia, arrosa, jutufria
organietan
zeruko organibetan : izarra, iguzkia, ilargia.

Sintola horiek Chahoz-k, Peilen-ek eta
 berezihiago Haritschelharre-k ikertu dituzte, xutzen
 bereri nahiz nahotxa zeri dagon. (16)

Haritschelhar-ek berak bere dutorgorako
 liburu nausian hamabi horri-alde ^{mundu} bete ditzu
 gai hortaz. Ez mitzaco hemen filetz filetz jarraituz
 ahal, hizaldia lutzagi ~~esa~~ bailoahegu.

Haritschelhar zuhaitz aterata hurbark huna leizpahiru aldaska

bakan.

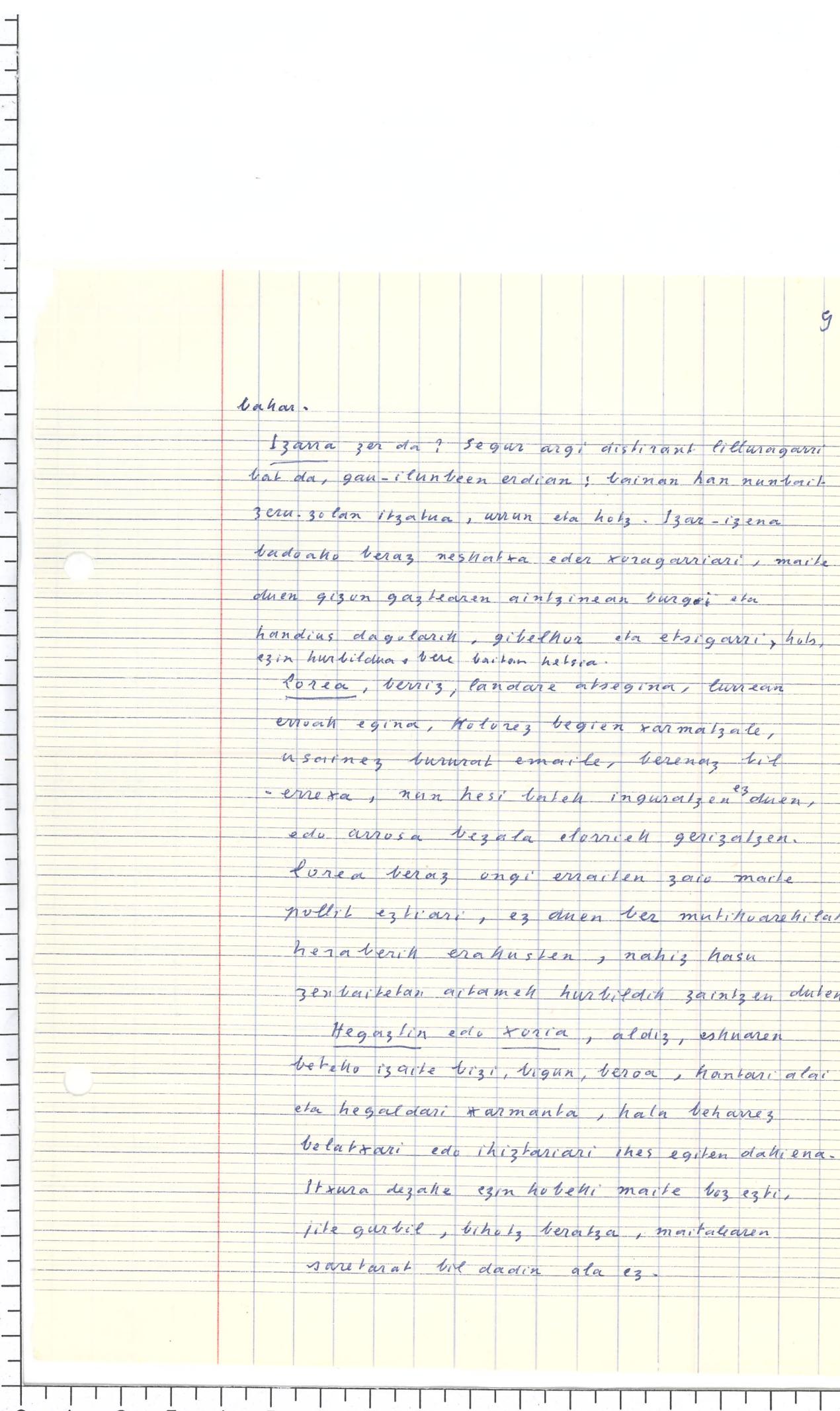
Izana zer da? Segur argi distant liltasagarririk
bat da, gau-iltunbeen erdien; bainan han numentzak
zeru-zolan itzatua, urrun eta hotz. Izan-izena
badoako beraz neskakta eder koragurriari, marte
duen gizun gaztearen aintzinean burgoi eta
handiak dagoenak, gibelhor eta etxigarririk, hots,
ezin hurbilduna, bere baxton hertsia.

Loreo, berri, landare aitzinak, lurraren
erruak egina, Molozeg begien xarmatzale,
nsornez bururat emaile, berenaz hil
-erreta, non hesi lehengi ingurutzen ^{ez}duen,
edo arrasa bezala elkarrekin gerizalgen.

Loreo beraz ongi erraiten zaro marte
nullit ezkari, ez duen ber mutikua hurbil
hera berrik erakusten, nahiz hasu
zeruak betan aitamek hurbildak zaintzen duten.

Hegaztin edo toria, aldiz, eskuaren
beteko izaki txiki, bigun, berroa, kantori alai
eta hegaldari xarmanta, hala behanez
belatxari edo ihiztari ihes egiten ohiena.
Itxura dezake ezin hobeki marte loz ezkri,
jite gurtbil, bihotz beratza, maitalearen
soñetaratz hil dauden atea ez.

g

Hegaztinean, oilean daki ikusztak den gai zubi
den neskakta. (17)

Oilean gazte mukia fier bat gure hirian baoilegu:

Hegalpetik lumano bat gaisoak galduz ez balu,

Mundu hirietan ez zen izanen harenzabashiki estima.

Uso apal edo uso-kontxola aldi zoriaten zaino
neskakta, gizun gizteak Nere gisa uzen denenau
bahan-baharrak bihotz-minez etsituriak:

Utxapalaren malurra

Galduz gerostik laguna,

Bixte da beti ere bere bihotzeiak:

Ezpeiti egindano maitatu bat berizik

Maitatu bat berizik. (18)

Erexiñolek edo urekxinolek, alderantziz,
adi-azagten du ongi turrialzen den amadio osea,
maitasun zorionez betea. (19)

Kori erexiñolek ederhi kantatzan.

Bazter guziaz ditu xoratzen:

Bard' curratian

Sasi talian

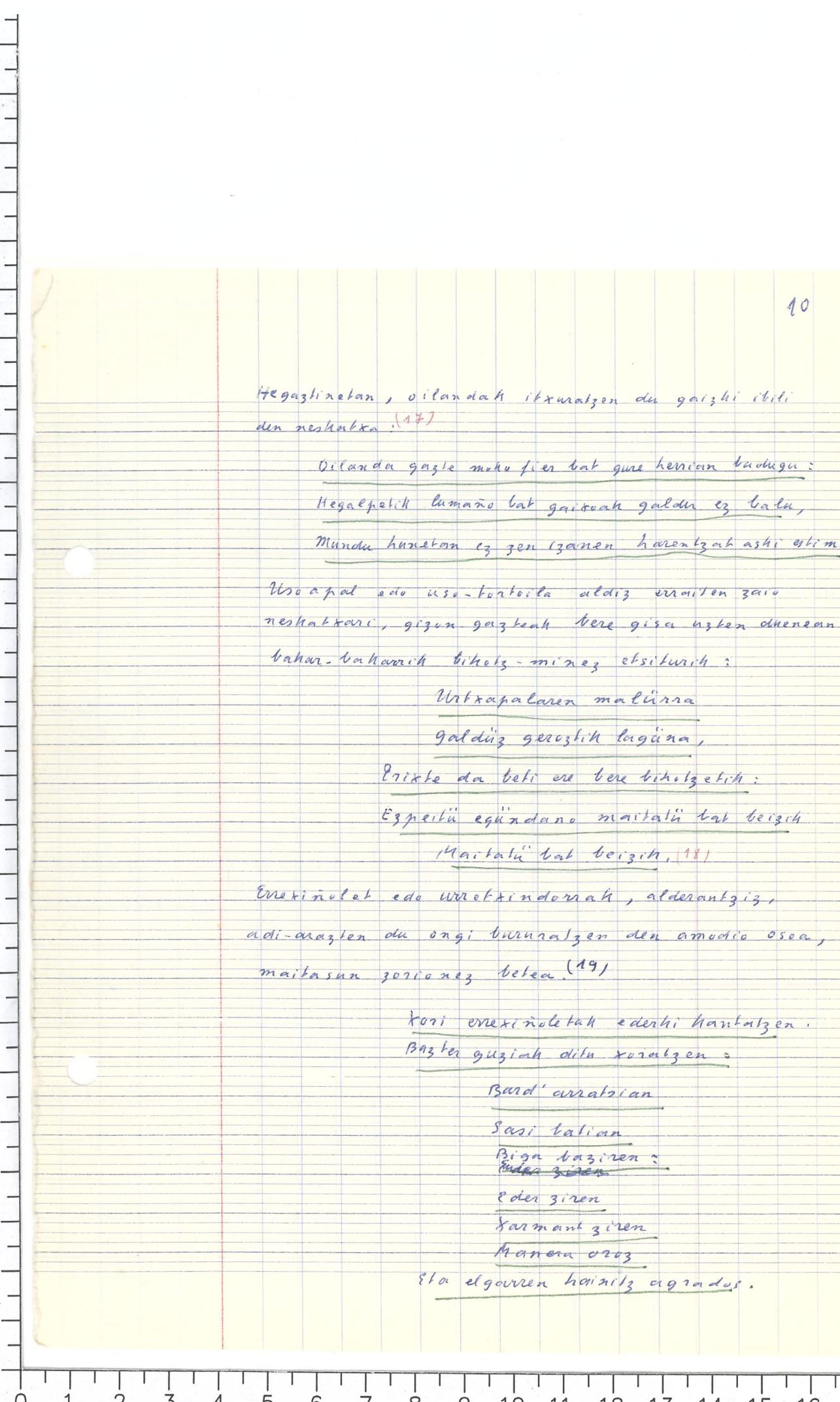
Bi ga naziren?

Eder ziren

Xarmant ziren

Manera oroz

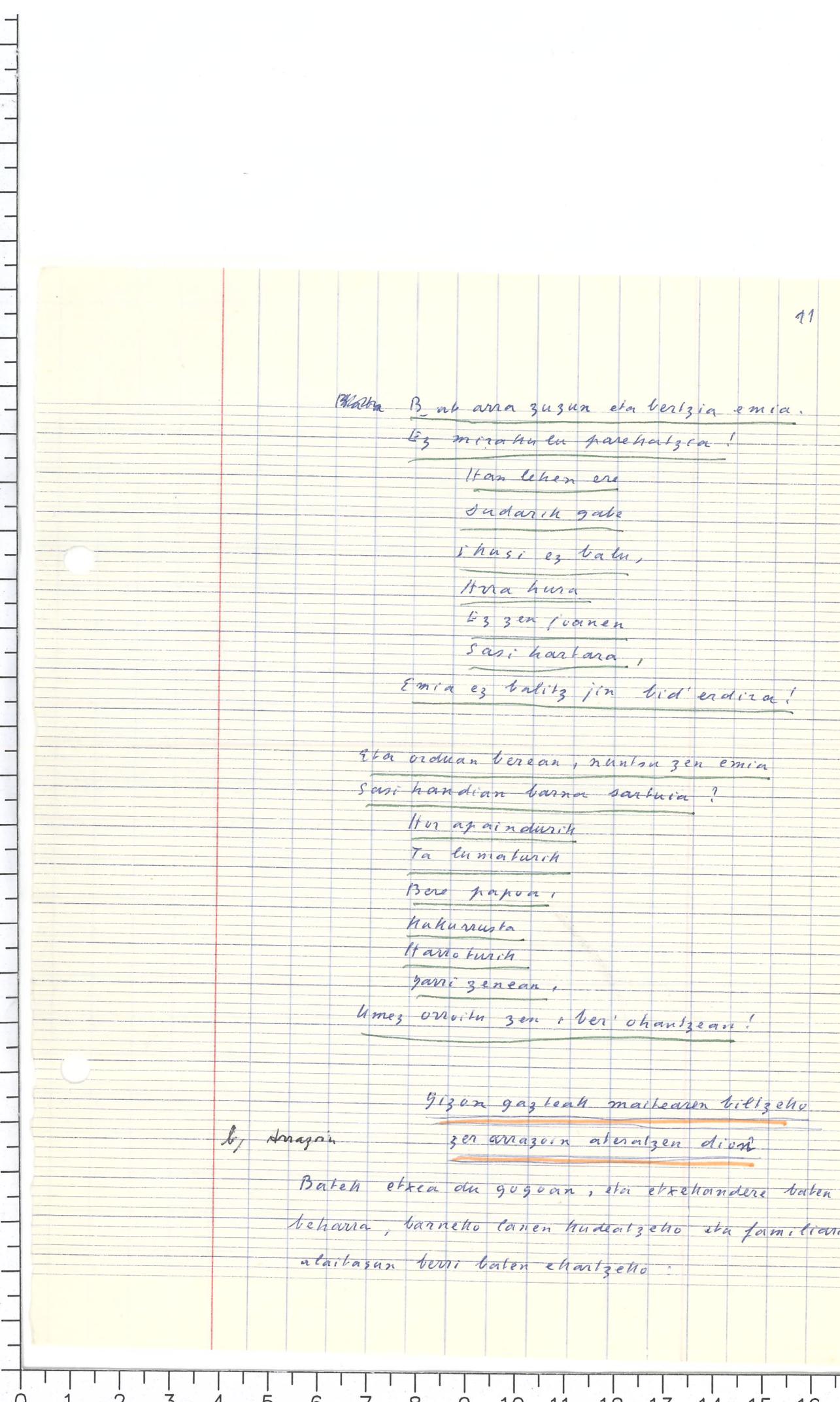
Eta elgourren hainitz agradatu.

Batek Bab arra zuzun eta berzia emia.
Ez mirratzen parehatza!
Ibañ lehen ere
Sudarrik gabe
Ihasi ez batu,
Irra hura
Ez zen soinen
Sasi kartara,
Emia ez balitz jin bid'endizoa!

Eta orduan berean, nuntzen zen emia
Sasi handian barna sartutua?
Ihor apainduriak
Ta lumaturik
Bere kapuru
Naturrusta
Harraturik
Gari zenean,
Umez, oroitu zen i ber' ohantzean!

6, Anagni
Gizon gazteak maihearen bilgeko
zer arazoen ateratzeko dior
Batek etxean du gogoan, eta etxeandere baten
beharrak, barneko lanen kudeatzeko eta familiareni
alaitasun berri baten ekintzak:

Aitarrak ez dute eta ama ere zahartzu:
Nurtarren beharra ere etxian daudaga;
Zuh kala plazetan bazindu, nahi ginduzket zu;
Ene desirazter den oroi beldakitzu! (20)

Berizte batek bere ontasunez egiten du
 espantu, hestan hink neska erosi nahi bali
 bezala: alpatxu diezha Ameriketanik etxari
 omen dituen urez, zilar, diamant sashitarekin;
 bere turretan doanhan zogzpi eiherauk; nimbait
^{diholako}
 eraihi jauregi ederrak, eta atan.

Aitarrak: (21)

Nik badiatu mortuetan ardiak antzainarekin,
Itxasoan hamar ungi beren marinalekin,
Matalunian hamar mando zilar menedorekin.

Anhotan gizon gatzetan deituratzen du amodioak
 emaitzen dion osasun gaixtua, eta maitea okirizten
 du sendatzeko bezala, nonikoa dahiora bere
 egin-berizte hortan. Jadanik entzun ditugu
 ouhen eta harber-galde horiek.

Zentzurik ilzul-mitzutik ^{gabek} mitutzeng
 dituzte beren gorputz grizian!

Pandan eder izalze -

Behi ederrak urate -

gutiz banha!)

Zu bezalako politikorrik desiruñe bi seme. (22)

4. Hniadioari gertalzen zaizkion frabak

Maitasuna nolazpait sorturik ere, aurki dezake
bere bidean eraguzpen eta otopo.

Frangotan buraso ~~84~~ beren haunra nahi dute
norbaitekin gantxu urrundu, oholak edo anaza dela
hausa. Hori entzuten dugun Agotaren kontuom. (23)

Atzo norbaitek izan ditzü eue ait'ametua,
gutxi elkar maila digula haren aberditzena.
Uruntzatzez elkar gantxu fitx ditin ~~ta~~ lehia,
eta eztritza juntatxa hasten agertzen hila.

Oso gomia ere zentbaitekan estakun zeduna
dute, gosduhoa ~~ez~~ dudenaren baztertzeko :

Aitak dio semeari :
« Ulzah, ulzah, neska hori :

Zendako duh etxen hori beti delarik horin eri
Ulzah, ulzah neska hori, gesilarik ere zer nahie. (24)

Maizago fortunaz dute aholak : (25)

Ahalak, ago ixilak :
Ez dun jahezen beharrak :
Saholan ez dirin dirurik, ez irabazteko lanik.
Nahuna kizi barriak, nildak txanez begitutuik?

Aitamek, kontuen araberak, zer nahi pentsatzen
dute beren ataka, maite duteenaren gainak
beretako.

Nonparazione, hemibik hastanzen dute.

Huna Artona-ho neska baten bertsoa:
⁽²⁶⁾

Ez dute neur baitarrik nih Artona utzi:

Donibane hunkarak aitak nau erauzi:

Gutanteku lehia ez du holz-arazi:

Nire giriak, maitea, zurekin dagotzi.

Lehenago momentuetan ere ^{nunhak} gaitzengen omen

zituzten, xede beretara: aitidez, huna

amoros batek bere maitearen aitari hertsatzen

oion hobia:
⁽²⁷⁾

Aita jeloskorna,

Zah ataka igorni

Arauz ene ihesi

Komentu hantara!

An eta ez ahal da sartzen serora:

Fede bedera dugu,

Alkari emon dugu

Gaiza segura ola!

Italene ez dira burrask guztiak beren haunen
hain tratatzale agertzen.

Entzun ditzagun bi ama alaba elgar-hizketan! (28)

- Ama, begira-zazu leihotik ~~berriagoera~~ plazara:

Ni bezalakorrik plazan ba ote da?

Lai, lai, lai, tra la ra la ra lai!

Begiah erne ditut, bi zangoak arin.

Iraintze dokainetan eg nahi mukardun!

Multzoen artean izquel-ingurukoa,

Gizon-gertzat baduzket dolzenan hameha.

Ifolan den primaderan Europa kunitza

Ederra izanen nai mahairin sorinduetan,

~~Haurrak~~

Haurrak, ahal badoite, hala izan bedi.

Lehen gure aldi zen, orai zuen aldi.

Gure uishak. Nantuetan, amorozen elgaren artean

mai3 baditzute gora beherak = holz-aldiak

eta berri-aldiak aldiatzatzen zaizte ; sendimendu

^{guztakoa} guxuenen artean ~~haise~~ agentzen dira idurrikortasun

ez sida maitearen ele ederreri ; ez sinetsi

nahi, horinan halere Kasu egiten haren kontro

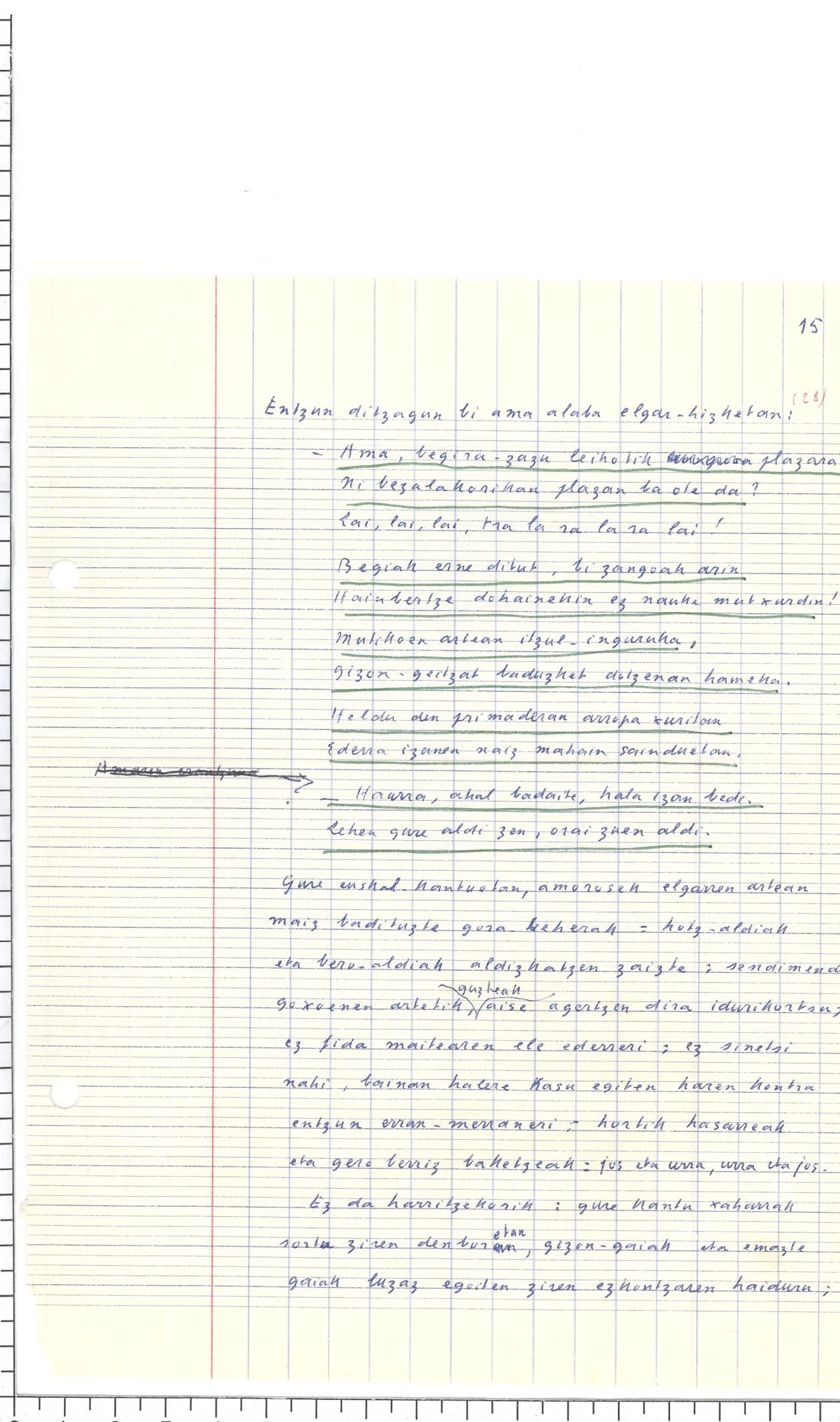
entzun erran-meneneri ; horrik hasaneak

eta gero berri3 batezearak : jas eta una, una uaios.

Ez da haritzekoak : gure nantua xahamak

sorria ziren den ^{etan} urria, gizon-gariah eta emazle

gariah lutzaz egoiten ziren ezkontzainen haiduna;

Mantu batetx dio :

Guramentu eginiñ duela buruz ute,
Holakunich ez zuen zure ganik ute...

Berizte batetx :

Zazpi utez beti jarrainki zaix ondotik,
Enaiten zuela : ez duit berizte maiterik.

Irieganen batetx :

Nik hitza atxiki duit zazpi utez geruz

Eneztun huri beha eguna gau oroz ...

Buruz - zazpi ute hanitxo da. Ananteain gauza
 frango pasa zitahen, eta elgar erasmatzello
 parada hartz. Hana ahana itxi bat:

- Prima eijena,
3ütan zidatunik,
Itanitz sagora
Oro tronpatuñik!
Enior zinez erradazti koi al'ez,
Bestela banoa

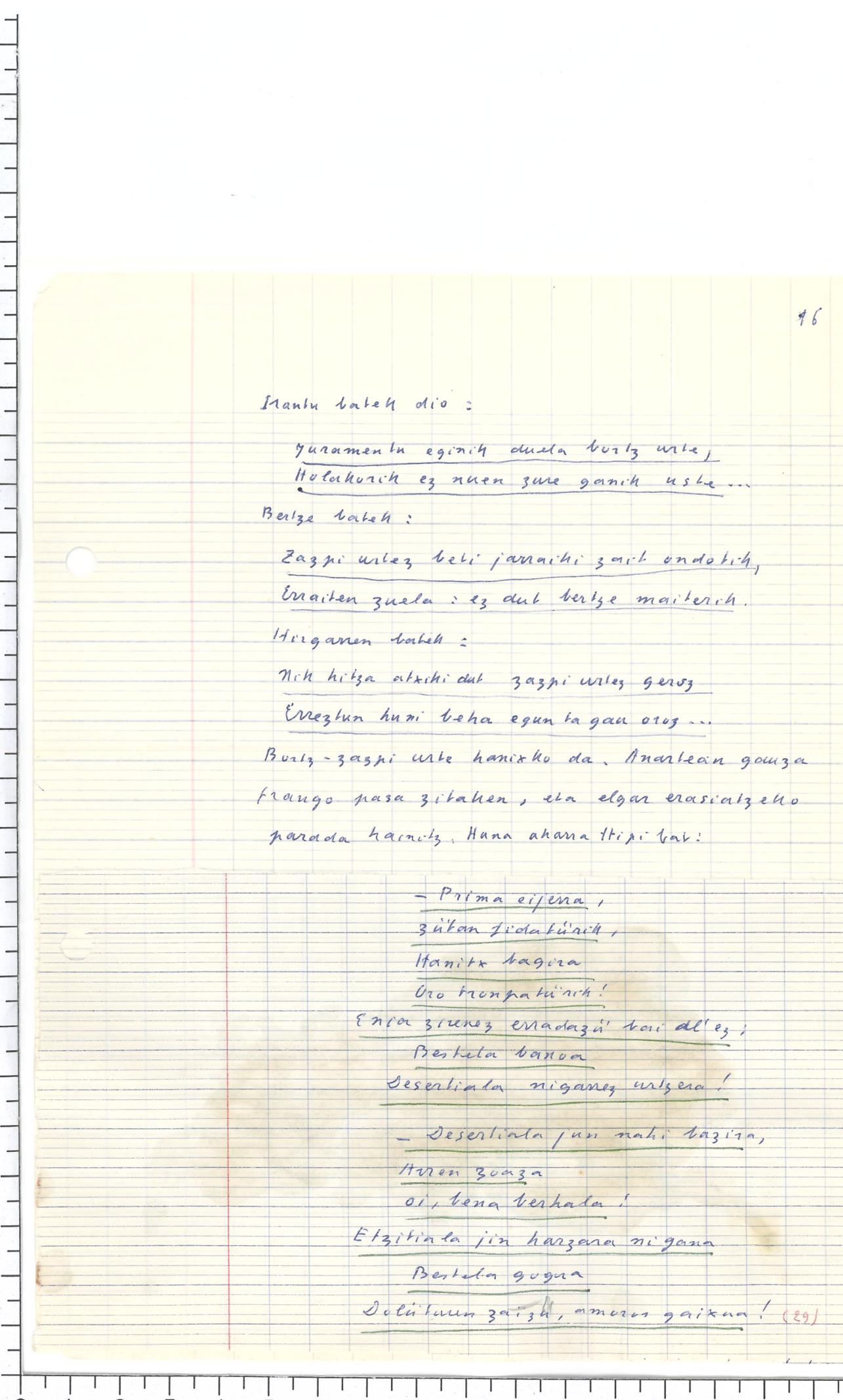
Desertiala niganez urizera!

- Desertiala juri nahi dazira,
Huren buaza
oi, bera berhalta!

Eziziala juri harzane nigana

Bestela gogua

Sotutun zaizka, amuru gaikua! (29)

16. IV. 5

- Nitän elenplü nahi dianak haria
Ene malinak parerik ezperik
Xarriagari bat mitx berrinan maitatu

Fidatu.

Pronatü...

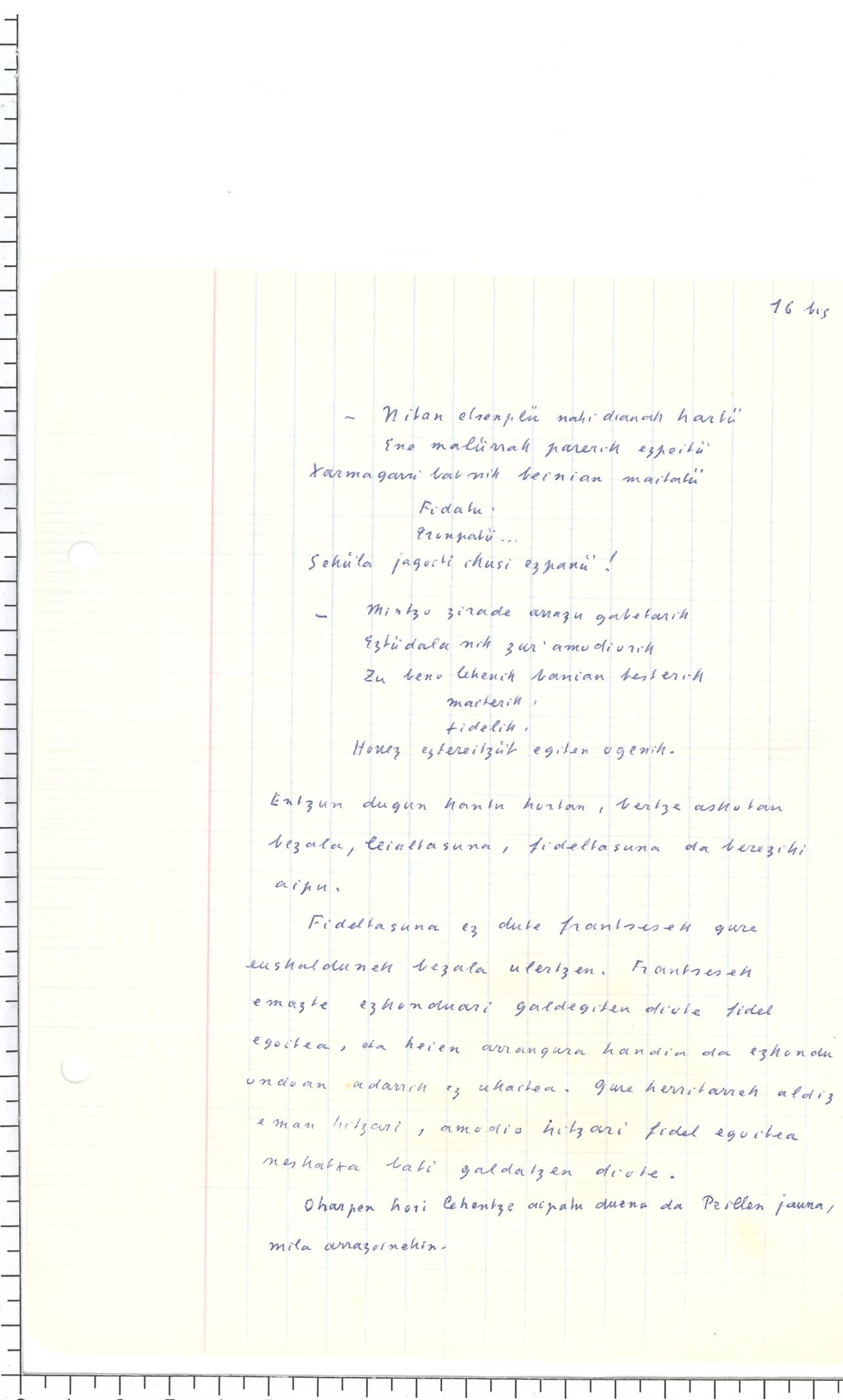
Sehula jagoek ihusi ozpanu!

- Mintzo zirade anazu gabetanik
Eztudala nik zur'amudiurik
Zu bero lehenik berrinan besterrik
materik,
fidelik.
Honez estereitzük egiten ogenik.

Entzun dugun hantx hortan, bertze astutuan
bezala, leialtasuna, fideltasuna da bereziki
aipu.

Fideltasuna ez dute frontresen gure
euskaldunen bezala ulertzan. Frontresen
emazte ezhononari galdegiten diote fidel
egoitea, eta heien arrangura handia da ezhonon
undoan adarrin ez uharrea. Gure herriaren aldiz
eman hitzari, amorio hitzari fidel egoitea
merkatar lati galdatzen diote.

Oharpen hori lehentxe aipatu duena da Perillen jauna,
mila amazorinekin.

(16 totis)
ter

Zonbait aldiz entzuten da neskakta bere turnuarekin

ez barian ari, bi gezonen artean batto hantatu beharrean: (30)

Ai, ee, ai, ei, ai, eta

han da dolorea!

Bi maite ühen-eta

etxakien zuin hanta:

Batek dizü txapela,

bestialik bonela.

Txapeldün hori dígu

oi ene bihotza!

Bertze balzuetan mutikoaik lehia gehiegiz erakusten du,

bere maitearen gainik fagore kutsun balzu andieltsi nahiz,

eta aditzten du erantzun: (31)

Hire ahalhiaik badit bere malegia.

Uste diūha nizala herenegün sortua?

Gaixki englegatü däk hik hire mithia

Eta izpiritua?

Ni nahi naranah

Etxazik landa üñenen dikh esthiak.

Bertze batek berdintsu dio : (32)

14

Diogun bezalar maite hanuzu,

elizaz fedor nezazu;

elizaz fedor nezazu eta gero zurea nahezu.

Hantuetan multzoaren gantx jalgia ditazte

maitearen sortzaileko mehatxu gogorak ere,

nahiz neskaktaik badakien nola deplantzi

ihandak.

Zer nahi den, eztabada amorus horietaz

bertzerik gertatzen zitzaien noiz behin ka libela

edo buruz-karuen hantzelortz, hantze zahar batek

salatuho digun bezalar ! (33)

- Mendiak bete belarrez, begitarteak nigoarez :

Pon eginaz urriki dut, bainan probetxurian ez !

Orai hemen magozu sabelotik minez .

- Ene maitia, zer dugu? zer hola batzen zaigu zu?

Ez da dentzura lusia zirela penetan sartu :

Plazeraren ondotik, desplazera dugu.

14 bis

Ogiah dira burutu, artuah eue jorratu...

Pri maderan egin lana udazkenerat agetu...

She mai tenvari... genia loditu...

Oraino gizun gazteak bere orbasuna miturzen
etxelarrik, paso... Barnan ez bide da beti
hala gerotzen Amosa buhetaren kantuan
atalzen dugunaz! (34)

Amosa buhela bat uztarilean sorturrik,

Egoni izan nion jaun hari goraintza.

Landareak nuela haren boratzetoki;

Ohoi begira zegun nitzaz oroiturrik,

Uste izan beinuen atsegia zuhela

Bere landareti han uhanak buhela,

Gibelak iztuli du, nahiz ez zuela,

Landarerik emanik onartzen ez dela.

Lili edena, ongi etori zarela!

Nik ez baitut uztitxo jaun haren bezalei,

Freskarrik karri haziko mere bulanean,

Seitzen zaizkudalarrik haren izenean.

5 Ausarkeria

18

Ohanlu zizte goin poliki adi-arazten diren
gauza horiek oso, urrunetik begala, hitz-erdika.
Maitaleen arteko liriburheria ez dira ordurenean
xeheki aipatzen, salbu-eta laebozto edo trufagako
kanta batzuetan, tubera-munstra eta hatalku
nousa bideen harrelara. Etxakun Barroko-aren
obretan hauei ditzake zentzutzu; orduan ere
ninkolo batzuez erdi-estaliak dionale ahalgehizunak,
arraina, aingira, hegatzen-itsasra, hegalpeho,
luma aipatzen direlarik. Gehienetan zizteen jeinu
jostagarriak harigatzen begala ditu esanola
zarparreheria, hego-xuriak hedoi beltza ohiltzen omen begala.
Norik ez du egungutzen Etxakun zaharraren lematik
aleraia den Maria Soek eta Hastero-aren ipuina (35)?

Maria Soek eta Hastero,
Bi amoros zahar bero,
Hiran-hugei-hamarna urtetean hantzu die amoro.
Hastero jetostu geno, Maria Soek ezaie hanpo.

Maria Soek aua nigarrez
Igorra dela boldunnez
Bannets-Bordako andeniarak "kontsolatu" diu elez;
Enazte zaharrak "ukügu" agitzen egiten ez...

Mari Solt-ek anapestu:

Santa Elisabet baduzu:

Saintu zahar bateganik öhipu agulu duzu;

Kastero ere bada saintu, hala nizan beldur nizu

- Kastero ez duzu saintu,

Soberoa burhantzi duzu

Elizalat juan eta bahrann egotzen duzu

Kastero dena galik saintu, Mari Solt, antzü gira zu.

Hurren ez du eman nahi ez dela euskaraz
auchilgen ahal, hantu gizen gordinagorak. Igungo
ahantzikarak
egunearan ~~ahantzikak~~ dira. Lehen, bahr batzu bairuen
Frankziako Hizkuntzan usatu konture zihinetarik
yuti edo aski aldatuak. Ez dute uste behin ere
publikatuak izan diren. Funtsen, ez zuten merezi ere
ene gestuko.

Ezagutuena zen Batenabarrero xohu batzuetan
hilz hauriekin hasten zena: "Zer ari gira, amaro,
hura beti guri zo? u Mondalgen zuen nota also baten
baratzean eta haren leku-pean ^{bi} neska-mutiko ~~maran~~
parekatzen ziren: bertranetan ez zen gresia izanik. Ez
dute haren hauriak atxiki. Ogi-egile andere baten hunkialko
bertru batzu haurrak dauduztuzet, bahrmandu galdeginet
herien ozarkeria galik. (36)

Halere, ez baita
hemen umerrak,
obengua gisa

Bolanjeesa edo andere ohina

20

Mutikoah

M. nerhori

nerhori

mutikoah

nerhori

mutikoah

nerhori

mutikoah

nerhori

Mutikoah
akatzean

Guti gortarik bildurik, soraik baditu ohinak :
Baditu, astorria daizkit, ez du lobasiek hukonak.

— Diru horik nundik ditutzu, anderetan xarmantena?
Menaren moltsa jorritik, pusu heldu baita hunat.

Soldadotz ergelatz ere jin dira labe hunkara
Bainan gerlarriak baino nahiago dat jaun mera.

Jaunshilek eko poliltiez nahi ninduten toratu;
Eko poliltiez ez dantet bihotza nehoiz hunkitu.

Fraile batz ere jin zautan lili bukela estuan,
Bainan lorez asetzeko ez nintzan sortu munduan.

— Ni, anderera, ez nugu ez jaun mera, ez soldadotz,
Ez jaunhotz, ez eta fraile, bainan xeitzi ohin bere.

— Erran dugu u olin bere?; zer dioza hilz horrek?!

— Anderera, jilez nugu jende amorozen ohin ...

— Ez dant nehoiz eguna arte hilz litti hori enizuna:
Nola ofizio horian deramaztu zure lema?

— Egun hor banindezaga, astostik orria negahe
Zure labore moitea, segur kontent bartzinalazke.

Gauaz ere hor nindachte beti zure zerbitzuko,
Labehaga erakundeak behar ordutz labatzeko.

— Zuh bederen badohiga uzarki ahotzazken
Ene bertute plakotik zer dugun iguritzen.

Holere nahiago dat ene bebitxo jaun mera,
Ixil-ixila baitaki nola ni diruz ohora.

Horia nola bolonjertsua asezen zaihun ohorez
Oharstuturik nitzaio holpegi itzuli bisharnez!

Ihizi onak biak ere!

27
26
25
24
23
22
21
20
19
18
17
16
15
14
13
12
11
10
9
8
7
6
5
4
3
2
1
0

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40

Orroit goiten Bilontxek ere, dama batelk
bezterturiik, nalu ikan zuie bere buruaz berzio egin,
arratia batelk itzarrat fangi aginez.

6 Despegidak

21

Horiak hola, hantu hainitzetan ihusten dira maiteak,
elgar egin odiriaz, elganetarik beretzen, nigarra begian edo
hasarrez. Huna nola Milafrangako nestu batek despegitzen
duen bere ohrko gizon gaia: (38)

Amosah eder botia, ederrago du lorea:

Lekon bertzeten ibilin eta, orai niri gortea?

Zoazkik begien titlatik, norabolez betea!

Holakuetan, neska balinbada baztertua, herraz eta gorrtoz
~~gutxienetan~~ puzundatuak igoni behar badioz ha ere.
urrunzten ola, mendekatzeko xedearekin, ^{violaria} gizona ~~igortzen~~ igan
bada, zentzut aldiiz lehen egunetan mindurrik dago, hiltszeratzen
dela idurri. ^{Burna} Bainan gizonek ez dute ~~gallzen~~ gallzen, ez eta
marke izanaren alderako malezia handirik atxikitzen.

Arrunzkanak kantatzen zuen: (39)

Amadioa zoin den zorua mundu guziah bostak;

Nik maiteño bat egabi-eta, bertze batek eramahi:

Gainku maiteak gerta dezala enekin baino hobeki!

~~Igorri da hori, horritatea!~~

Ezkonlza

Behanik, ez dira amadio guziah hausten, ez itzallzen.

Gehienak ezkonlzarat hellzen dira, ege den bezala.

27 Bainan gazteak egunduz gerozbik, gure euskal hainbatak ez dute.
 26 dute gehiago heren amodua guti batzuk aipatzen.

25 Izaitetxoz, ezkarietan errespetu handizaren kantari on batetik
 24 jaun. andere espasak goresken ditu, Oihiltz, ligniet edo Etxekun
 23 Errukihoaren bertsu famala batzuek.

22 Huna Ziberon maizentik emarkeren diren hobeletarik zentako. (3+)

21 Oihan beltxian zurñen eder oso berdria jeihitzen:

20 Han ontzün dütüt egün goizian txoriatik hantzi erraikten,

19 Bi bihotz gazte amodiuak egün dütüla juntatzengen =

18 Bostariotan sartü niz eta orai hasten niz kantatzen.

16 Espus-espusei, ororen partez, uhure eta goraintzi =

15 Egün düzien amodiuak bizi zideno ez ütz!

14 Nahigabetan parte har eta plazerak ez berantetsi:

13 Irus izate ederrenian nahi dügü ziten bizi.

11 Espus jaunari ele batzera, bürrian dezan eduki:

10 Laguntza huri amodiuaz beti bihotza erakti;

9 Zaharragger uhure eta haien akiser jarrainki,

8 Familiaiko batzuk hura batzen gozatzeko alhorreko.

6 Espusa gazte baten errian zuin eiger den eraiztuna!

5 Harek leitio mafil gazteria Etxitaiela ingana =

4 « Senar hura batzen edireitello egün uhen düt fortuna,

3 « Hari emanik bihotza oso, bai eta gaztetarzuna. »

2
1
0
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27

M. Earent (24)
J. Welsch

1935 [Bir]
Bildart: Eau minérale riche en magnésium
La fumigatoire hydratante ne la cale d'argile
au Mg: il faut 15 cm.

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40